

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Zásahy do integrity osobnosti

Autor práce: Jana RANDÁKOVÁ

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2019/2020

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Jana RANDÁKOVÁ**
Osobní číslo: **R15M0244P**
Studijní program: **M6805 Právo a právní věda**
Studijní obor: **Právo**
Téma práce: **Zásahy do integrity osobnosti**
Zadávající katedra: **Katedra občanského práva**

Zásady pro vypracování

1. Úvod
2. Právní prameny poskytující ochranu integrity osobnosti
3. Zásahy do integrity osobnosti, její ochrana v občanském zákoníku a procesně-právní aspekty
4. Zásahy do integrity osobnosti a její ochrana v rámci poskytování zdravotní péče
5. Závěr

Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:
viz příloha

Vedoucí diplomové práce: **JUDr. Kristýna Spurná**
Katedra občanského práva

Datum zadání diplomové práce: **30. ledna 2019**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2020**

Doc. JUDr. Jan Pauly, CSc.
děkan

Doc. JUDr. Jan Pauly, CSc.
pověřená osoba

V Plzni dne 1. července 2019

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci s názvem „Zásahy do integrity osobnosti“ zpracovala samostatně. Veškeré prameny a zdroje, ze kterých jsem čerpala, jsou uvedeny v seznamu citované literatury.

Plzeň, březen 2020

Jana Randáková

Děkuji vedoucími práce JUDr. Kristýně Spurné za schválení individuálního tématu mé diplomové práce a za cenné rady, připomínky a konzultace v průběhu jejího zpracovávání.

Obsah:

1. Úvod.....	1
1.1. Osobnostní práva	2
2. Právní prameny poskytující ochranu integrity osobnosti.....	5
2.1. Právní prameny osobnostních práv v ČR	6
2.1.1. Ústava České republiky	7
2.1.2. Listina základních práv a svobod.....	8
2.1.2.1. Právo na život a ochranu zdraví	9
2.1.2.2. Nedotknutelnost osoby	10
2.1.2.3. Svoboda a důstojnost.....	11
2.2. Prameny práva EU a práva mezinárodního	13
2.2.1. Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod.....	15
2.2.2. Úmluva o lidských právech biomedicíně.....	17
3. Zásahy do integrity osobnosti, její ochrana v občanském zákoníku a procesně-právní aspekty	20
3.1. Osobnost člověka a jeho nedotknutelnost v občanském zákoníku.....	20
3.2. Právní povaha lidského těla a jeho částí.....	24
3.2.1. Odnímání částí těl od živých lidí	28
3.2.2. Nakládání s částmi lidského těla po smrti člověka	31
3.2.2.1. Odběr tkání a orgánů od zemřelých dárců.....	32
3.2.2.2. Postupy při úmrtí	35
3.2.2.3. Pitvy.....	37
3.3. Postmortální ochrana osobnosti	43
4. Zásahy do integrity osobnosti a její ochrana v rámci poskytování zdravotní péče	49
4.1. K postupu lege artis, non lege artis a vitium artis.....	51
4.2. Dříve vyslovená přání pacienta	55
5. Závěr	61
6. Resumé	63
7. Použité prameny.....	64

1. Úvod

Život a zdraví – dva pojmy neodmyslitelně spojené s existencí člověka. Hodnoty, bez kterých by nebylo hodnot dalších. Každý z nás si zcela jistě uvědomuje důležitost těchto základních lidských práv a do určité míry i potřebnost jejich ochrany. Podstatu života a zdraví z hlediska biologického a společenského chápeme všichni, ale ne pro každého je již snadné orientovat se v právním rámci, který nám poskytuje nástroje k ochraně a prosazení těchto práv.

Ochrana integrity lidského těla před vnějšími zásahy je od nepaměti diskutovaným právním tématem. S rozvojem teorie právního státu a demokraticky smýšlejících společností dochází i k prohlubování ochrany těchto hodnot a k jejímu zakotvení v lidskoprávních dokumentech požívajících nejvyšší právní síly.

S uplatňováním osobnostních práv se setkáváme v různých situacích každodenního života. Jednou z nich je i poskytování zdravotní péče v lékařských zařízeních a ostatních zdravotních služeb. S rozvojem lékařské vědy se zákonitě rozvíjí i ta právní. Vzniká nespočet případů, kdy dochází k zásahům právě do nedotknutelnosti osoby a dalších osobnostních práv. Kdy a jak se můžeme takovýmto zásahům bránit? Jaké máme prostředky k ochraně svých práv a ke zmírnění následků jednání ze strany zdravotnických pracovníků? K jakým zákrokům se vyžaduje výslovný souhlas a kdy ho třeba není? Na tyto a mnohé další otázky je nutné znát odpovědi.

Vztah lékař a pacient je v mnoha aspektech specifický a měl by zahrnovat nejen ochranu života a zdraví, ale i důstojnosti, vůle a osobnosti pacienta. Nelze však na poskytovatele zdravotní péče pohlížet pouze jako na nositele povinností a na subjekt tuto péči vyžadující jako na nositele práv. Obsahem tohoto bilaterálního vztahu jsou vzájemná práva a povinnosti.

Na paměti je také třeba mít, že některé právní vztahy trvají déle než fyzická existence člověka a že lidský život požívá ochrany, zejména důstojnosti, i po biologické smrti člověka, neb biologická smrt není rovna smrti právní.

Úvodní kapitoly této práce se věnují samotné podstatě osobnostních práv a principům s nimi spojenými napříč prameny mezinárodněprávními a ústavněprávními. Tomuto je poskytnut náležitý prostor, neboť další zákonná a podzákonná úprava je od této odvozena a s ní zcela v souladu, proto považují za nanejvýš vhodné a důležité rozebrat tuto problematiku již na ústavní a mezinárodní

úrovni, tedy na úrovni norem nejvyšší právní síly. Druhá část práce se zaměřuje na úpravu osobnostních práv, zásahů do integrity osobnosti, povahu lidského těla a jeho částí a nakládání s nimi na úrovni běžných zákonů, zejména pak zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku. Samozřejmě nejde na tuto problematiku nahlížet zcela izolovaně, jelikož do ní prostupuje i řada ustanovení zákonů speciálních, např. zákona o zdravotních službách, transplantčního zákona, zákona o pohřbnictví atd., které zakotvují podmínky pro provádění různých zásahů do integrity, jakými jsou např. pitvy a transplantace. V mnohých ustanoveních na tyto zákony občanský zákoník výslovně odkazuje. Instituty týkající se poskytování zdravotní péče, a to konkrétně postup lege artis a dříve vyslovená přání pacienta, popisuje závěrečná kapitola spolu s klíčovými prvky vztahu lékař-pacient ve světle medicínského práva.

1.1. Osobnostní práva

Občanský zákoník upravuje právo na ochranu osobnosti jako jeden celek, který je ovšem vnitřně rozčleněn na jednotlivá dílčí práva. S ohledem na vývoj společnosti a neustálého zvyšování počtu společenských interakcí, do kterých subjekty práv a povinnosti vstupují, je nutno tento výčet chápat jako demonstrativní, měnící se v čase a zpravidla jako extenzivní. Respektování a ochrana individuální integrity osobnosti (zejména té fyzické, které je předpokladem neméně důležité integrity psychické) je nutnou podmínkou důstojné existence.

Je nezbytné uvést, že právo na ochranu osobnosti se týká pouze osob fyzických, neboť u těchto osob lze hovořit o osobnosti v pravém slova smyslu. Je zde však uplatňována zásada rovnosti, kdy práva na ochranu se může domáhat každá fyzická osoba bez rozdílu, a to i osoba nezletilá za podmínek stanovených zákonem. Ochrana právnických osob je upravena zvlášť a není předmětem této práce.

Pro lepší orientaci v systematice lze subjektivní občanská práva dělit podle předmětu na subjektivní občanská práva majetková a na subjektivní občanská práva osobnostní. Tuto druhou skupinu, pro naše účely klíčovou, lze dále dělit na všeobecná osobnostní práva, která jsou neodmyslitelně spjata s každou fyzickou osobou, a na zvláštní osobnostní práva, jejichž nositeli mohou být fyzické osoby, které disponují nějakou zvláštní vlastností, nebo které se pojí s výsledky duševní tvůrčí činnosti těchto osob. Mezi takováto zvláštní osobnostní práva lze zařadit

např. právo autorské, právo výkonných umělců atp. Osobnostní práva náležející všem fyzickým osobám jsou např. právo na osobní svobodu, právo na soukromí a rodinný život, právo na podobu, právo na ochranu jména, právo na ochranu cti a důstojnosti a právo na tělesnou integritu. V této práci se blíže zaměřím na poslední dvě zmíněná práva - právo na tělesnou integritu a právo na ochranu cti a důstojnosti.

Osobnostní práva jsou nezczizitelná, nezadatelná a nepromlčitelná. Prostředky k ochraně osobnosti můžeme tedy uplatňovat po neomezeně dlouhou dobu a v případě smrti fyzické osoby, které náleží toto právo, náleží ochrana jejich osobnostních práv osobám blízkým, tj. manželu, dětem, popř. rodičům. Podle relativně nové judikatury Nejvyššího soudu se nepromlčují nejen osobnostní práva, ale i majetkové nároky, které vznikly jejich porušením. Úroveň ochrany osobnostních práv v České republice se rychle je srovnatelná se standardy ochrany ve vyspělých zemích, avšak výše peněžité satisfakce, pokud je vůbec přiznána, bývá poněkud nízká.

Osobnost člověka v její psychické a fyzické jednotě požívá ochrany nejen vůči rovnoprávným subjektům, tj. vůči ostatním fyzickým osobám, ale i např. vůči státu, který v určitých právních vztazích vystupuje jako osoba soukromého práva a má tudíž také rovné postavení, ale i vůči státu jako autoritativnímu a mocenskému nositeli práv a povinností, který je těmto subjektům nadřazen, a který je nadán pravomocí jednostranně, avšak pouze *secundum et intra legem*, rozhodovat o právech a povinnostech těchto podřízených subjektů.

Osobnostní práva nejsou časově omezena pouze na vlastní život fyzické osoby. Je třeba rozlišit rovinu biologickou a rovinu společenskou, právní, které se navzájem mohou prolínat a ovlivňovat. Je možné konstatovat, že rovina života právního přesahuje rovinu života biologického, neboť osobnost člověka požívá ochrany před narozením (prenatální) i po smrti (postmortální). Již početím se nasciturus dostává do právních vztahů, avšak za předpokladu, že se narodí jako živý člověk.¹ Přestože člověk po své biologické smrti není již subjektem práv a povinností, z právních vztahů není zcela vytěsněn.² „*Lidské tělo je pod právní ochranou i po smrti člověka.*“³ Na časové ose předchází narození člověka

¹ § 25 zákona č. 89/2012 Sb. „*Na počaté dítě se hledí jako na již narozené, pokud to vyhovuje jeho zájmům. Má se za to, že se dítě narodilo živé. Nenarodí-li se však živé, hledí se na ně, jako by nikdy nebylo.*“

² § 23 zákona č. 89/2012 Sb. „*Člověk má právní osobnost od narození až do smrti.*“

³ § 92 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb.

z hlediska společenského narození člověka z hlediska biologického. Naproti tomu smrti biologická předchází smrti právní, společenské.⁴

⁴ Švaňhal, R. *K obecným otázkám ochrany osobnosti fyzických osob*. In. EPRAVO.CZ – Sběrka zákonů, judikatura, právo [online]. 15.11.2000 [cit. 3.2.2020]. Dostupné z: <<https://www.epravo.cz/top/clanky/k-obecnym-otazkam-ochrany-osobnosti-fyzickych-osob-378.html>>

2. Právní prameny poskytující ochranu integrity osobnosti

Ve společenských, biologických i právních vztazích jednotlivých subjektů jde především o uspokojování potřeb těchto subjektů, popř. subjektů jim blízkých. Pokud jde o uspokojování pro život nezbytných, fundamentálních potřeb, hovoříme pak o základních lidských právech a svobodách. Stejně jako komplex osobnostních práv, není ani tento systém vyčerpávajícím výčtem, který je v proměnách času statický. Všechna další práva, tzn. i práva osobností, jsou od těchto práv odvozena a jsou prováděna v jednotlivých právních odvětvích zákony a dalšími právní předpisy zpravidla nižší právní síly, než mají ty formy, ve kterých jsou zakotvena tato základní práva a svobody. Vzájemný vztah základních ústavně zakotvených práv a osobnostních práv je vztahem obecného a zvláštního.⁵

Ochranou základních lidských práv se z počátku zabývaly dokumenty vnitrostátní povahy např. Bill of Rights (1689, Anglie), Habeas corpus act (1679, Anglie)⁶, Deklarace nezávislosti (1776, USA) a Deklarace práv člověka a občana (1789, Francie). Zavazovaly tudíž pouze obyvatele daného státu v rozsahu daném vnitrostátním zákonodárstvím. Realizace ochrany a vymahatelnost práv v těchto listinách zakotvených je otázkou diskutabilní, přesto však jejich přínos pro moderní demokracie a lidskoprávní katalogy je nezpochybnitelný.

Přijímání ochrany na úrovni mezinárodní lze rozdělit do několika etap podle historických milníků. Nejprve se jednalo o pouhá smluvní ustanovení a bilaterální dohody o ochraně konkrétních skupin osob např. v obchodních vztazích ochrana cizích kupců. S rostoucím napětím v Evropě docházelo k rozvoji humanitárního práva zabývající se ochranou raněných vojáků, válečných zajatců, civilistů a zdravotnického personálu.⁷ Po první světové válce byly zakotveny prostředky k ochraně národnostních menšin. K prudkému rozvoji práv člověka a občana

⁵ Při kolizi je možno užít interpretačního pravidla „*Lex specialis derogat legi generali.*“

⁶ „*Habeas corpus*“ z latinského překladu „*Abys poskytl tělo.*“ Původ má tento princip v angloamerické právní kultuře a znamenal právo krále mít přehled o tom, kdy je omezována svoboda poddaných a zároveň záruku proti svévolnému uvěznění. Vyvinul se do podoby soudních rozkazů vydávaných soudem ve jménu panovníka, kterými se nařizovalo předvedení osob před spravedlivý soud. Ve Velké Británii jeho význam upadl přijetím Zákona o policii a důkazech v trestním řízení (1984). Naproti tomu v USA je zakotven v čl. 1 sekci 9 odst. 2 Ústavy spojených států amerických, a jeho účinnost lze pozastavit pouze v případech rebelie nebo invaze. *Habeas corpus*. In. Wikipedie [online]. [cit. 27.2.2020]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Habeas_corpus>

⁷ Ústředními předpisy tohoto odvětví jsou čtyři Ženevské úmluvy. První Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli byla přijata v roce 1864.

dochází po druhé světové válce. Krutosti ze strany nacistického a fašistického režimu byly impulsem k zakotvení práv na úrovni celosvětového společenství v Chartě OSN (1945), nezávazná Všeobecné deklaraci lidských práv (1948), Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (1966), Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (1966) a evropská Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (1950).⁸

2.1. Právní prameny osobnostních práv v ČR

Jak již bylo zmíněno výše, právo na ochranu osobnosti je odvozeno od základních lidských práv zakotvených v ústavních dokumentech nejvyšší právní síly. V České republice jsou to ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky a Listina základních práv a svobod vyhlášená Usnesením předsednictva České národní rady ze dne 16.12. 1992 č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky.⁹ Ústavní pořádek poskytuje základní principy, které se uplatňují ve všech společenských a právních vztazích, a mantinely, které zákonná a podzákonná právní úprava nesmí překročit.

Nejdůležitějším formálním pramenem všeobecných osobnostních práv je zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Z hlediska procesního je v této souvislosti významný zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád a zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

Pro úplnost je nutné zmínit také veřejnoprávní ochranu osobnosti fyzické osobnosti, kde do popředí vystupují zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, zákon č. 141/1961 Sb., zákon o trestním řízení soudním (trestní řád), zákon č. 500/2004 Sb., správní řád a zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich.

Jak vyplývá z již zmíněného, ochrana na úrovni ústavního pořádku představuje základ, který musí být dále rozveden jak v rovině obecné, tak v rovině konkrétní. Obecná rovina je tedy zastoupena občanským zákoníkem, který má vůči zákonům speciálním, jako jsou v našem případě např. zákon č. 372/2011 Sb. o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách) a zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, zákon č.

⁸ Švaňhal, R. *K obecným otázkám ochrany osobnosti fyzických osob*. In. EPRAVO.CZ – Sbírká zákonů, judikatura, právo [online]. 15.11.2000 [cit. 3.2.2020]. Dostupné z: <<https://www.epravo.cz/top/clanky/k-obecnym-otazkam-ochrany-osobnosti-fyzicky-ch-osob-378.html>>

⁹ Listina základních práv a svobod sice nemá zakotvenou právní formu, ale judikatura Ústavního soudu ji staví na roveň ústavním zákonům.

285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantaci tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon), zákon č. 374/2011 Sb., o zdravotnické záchranné službě, zákon č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství, zákon č. 378/2007 Sb., o léčivech a o změnách některých souvisejících zákonů (zákon o léčivech), zákon č. 296/2008 Sb., o zajištění jakosti a bezpečnosti lidských tkání a buněk určených k použití u člověka a o změně souvisejících zákonů (zákon o lidských tkáních a buňkách), zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů, zákon č. 164/2001 Sb., o přírodních léčivých zdrojích, zdrojích přírodních minerálních vod, přírodních léčebných lázních a lázeňských místech a o změně některých souvisejících zákonů (lázeňský zákon), subsidiární povahu.¹⁰

Každý z těchto zákonů je prováděn řadou podzákoných právních předpisů, které uvádějí praktické požadavky a technické, logistické a odborné detaily dané problematiky, např. Vyhláška č. 98/2012 Sb., o zdravotnické dokumentaci, Vyhláška č. 297/2012 Sb., o náležitostech Listu o prohlídce zemřelého, způsobu jeho vyplňování a předávání místům určení, a o náležitostech hlášení ukončení těhotenství porodem mrtvého dítěte, o úmrtí dítěte a hlášení o úmrtí matky (vyhláška o Listu o prohlídce zemřelého), Vyhláška č. 437/2002 Sb., kterou se stanoví bližší podmínky posuzování zdravotní způsobilosti a rozsah vyšetření žijícího nebo zemřelého dárce tkání a orgánů pro účely transplantací (vyhláška o zdravotní způsobilosti dárce tkání a orgánů pro účely transplantací), Vyhláška č. 479/2002 Sb., kterou se stanoví odborná způsobilost lékařů zjišťujících smrt a lékařů provádějících vyšetření potvrzující nevratnost smrti pro účely odběru tkání nebo orgánů určených pro transplantaci, Vyhláška č. 434/2004 Sb., o podrobnostech rozsahu a obsahu povinně uváděných dat do Národního registru osob nesouhlasících s posmrtným odběrem tkání a orgánů atd.

Závěrem lze shrnout, že úprava osobnostních práv je značně roztržena a ani medicínské právo jako takové není kodifikovaným právním odvětvím.

2.1.1. Ústava České republiky

Úlohu katalogu lidských práv Ústava České republiky neplní (tu zastává Listina základních práv a svobod), ale jako základní ústavní dokument, představuje

¹⁰ § 9 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb. „*Soukromá práva a povinnosti osobní a majetkové povahy se řídí občanským zákoníkem v tom rozsahu, v jakém je neupravují jiné právní předpisy...*“

odrazový můstek pro všechna právní odvětví. Obsahuje hlavní právní principy a teoretická východiska, která jsou závazná, jak pro občany, tak pro stát samotný.

Vázanost státu právem jak vnitrostátním, tak i mezinárodním je zakotvena v prvních dvou člancích, a to tak, že „*Česká republika je svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana,*“¹¹ a že „*Česká republika dodržuje závazky, které pro ni vyplývají z mezinárodního práva.*“¹² Mezinárodně právní vázanost České republiky je dále konkretizována v tzv. obecné inkorporační klauzuli: „*Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.*“¹³

Princip enumerativnosti veřejnoprávních pretenzí¹⁴ a zásada legální licence¹⁵ – jedná se o dva natolik významné imperativy, že jsou v ústavním pořádku téměř totožně zakotveny v obou uvedených ústavních dokumentech. V případě zásady legální licence je v Ústavě navíc zdůrazněno postavení občana, a naopak v Listině základních práv a svobod je uplatnění rozšířeno na každého. Oba tyto imperativy poskytují záruky proti svévoli. Státní moc lze uplatňovat jen *secundum et intra legem*, ale ani fyzické či právnická osoby nemohou jednat zcela podle libosti, neboť zákon určitá konání a opomíjení zakazuje.

2.1.2. Listina základních práv a svobod

Jako každá moderní demokracie, ani Česká republika neopominula přijetí dokumentu osahující katalog lidských práv a základních svobod. Abychom pochopili obsah osobnostních práv a podstatu ochrany samotné integrity osobnosti, je třeba se blíže zabývat rámcem práv a svobod, který nám poskytuje právě Listina.

Východisky pro úpravu a právní režim osobnostních práv jsou zejména princip nedotknutelnosti osoby, zaručení osobní svody, právo na život a ochranu

¹¹ Čl. 1 odst. 1 ústavního zákona č. 1/1993 Sb.

¹² Čl. 1 odst. 2 ústavního zákona č. 1/1993 Sb.

¹³ Čl. 10 ústavního zákona č. 1/1993 Sb.

¹⁴ Čl. 2 odst. 3 ústavního zákona č. 1/1993 Sb. „*Státní moc slouží všem občanům a lze ji uplatňovat jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon.*“, čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod „*Státní moc lze uplatňovat jen v případech a v mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví.*“

¹⁵ Čl. 2 odst. 4 ústavního zákona č. 1/1993 Sb. „*Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.*“, čl. 2 odst. 3 Listiny základních práv a svobod „*Každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.*“

zdraví, právo na soukromí a rodinný život, zásada zachování lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a jména.

Je-li to v zájmu ochrany práv a svobod druhých, mohou být základní práva a svobody omezena, to však pouze zákonem a za podmínek stanovených Listinou. Přitom musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu. Omezení musí platit za stejných podmínek pro všechny případy stejně a nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena.¹⁶

2.1.2.1. Právo na život a ochranu zdraví

Klíčovými pojmy pro zachování integrity osobnosti jsou život a zdraví. Právo na život je elementárním a nejdůležitějším právem každého, které je zakotveno v čl. 6 Listiny spolu s prenatální ochranou lidského života.¹⁷ Nenarozené dítě tedy požívá ochrany, práva na život však nikoli. Přiznání práva na život plodu, by totiž mohlo být v kolizi s právem žen na umělé přerušování těhotenství.¹⁸ Názor, že právo na život nevzniká k okamžiku početí zastává i Evropský soud pro lidská práva, i když nedefinuje, kdy toto právo přesně vzniká. Takové určení již ponechává na vlastním uvážení jednotlivých států.¹⁹

Ve vyšších odstavcích tohoto článku je zmíněn aspekt negatorní, který vyjadřuje požadavek, aby nikdo nebyl zbaven života a nikomu nebyl uložen trest smrti, tedy aby nebylo do práva na život nikterak zasahováno. Naproti tomu se od státu očekává aktivita v podobě přijímání nezbytných opatření k ochraně životů a příznivého životního prostředí, tzv. pozitivní závazky státu z práva na život.²⁰

Přístup k pojetí práva na život tedy není jednotný. V různých právních řádech může mít v některých aspektech odlišný význam. Společným jmenovatelem je nepochybně právo fyzické osoby na přežití, které může být rozšířeno i na zajištění určité kvality života. V některých právních řádech jsou naopak tyto kvality (jako je lidská důstojnost, svobodný pohyb, sdružování a shromažďování...) vyčleněny jako samostatná práva (tak je tomu i u nás).

¹⁶ Srov. Čl. 4 Listiny základních práv a svobod

¹⁷ Čl. 6 odst. 1 Listiny základních práv a svobod „Každý má právo na život. Lidský život je hoděn ochrany již před narozením.“

¹⁸ Kolize hnutí „pro-choice“, zastánců práva na interrupci, a hnutí „pro-life“, které zastává teorii, že člověk je člověkem již od početí a měl by disponovat právem na život, bez ohledu toho, že je součástí těla matky a není ještě samostatným jedincem.

¹⁹ Rozsudek ve věci Evans v. Spojené království, 10.4.2007, č. stížnosti 6339/05

²⁰ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 2.3. 2015, sp. zn. I. ÚS 1565/14

I když je právo na ochranu zdraví zakotveno v Listině až v hlavě čtvrté, hospodářská, sociální a kulturní práva, čl. 31, představuje integrální součást základního lidského práva, práva na život. Obsahuje mimo jiné právo fyzické osoby rozhodovat o tom, kdo, kde a jak bude o jeho zdraví pečovat. „Každý člověk je svobodný a není povinen činit nic, co mu zákon neukládá. Z toho vyplývá, že také v otázkách péče o vlastní zdraví záleží jen na jeho svobodném rozhodnutí, zda a v jaké míře se podrobí určitým lékařským výkonům a jen zákon ho může zavázat, že určitá vyšetření podstoupit musí.“²¹ Takto se vyjádřil ke svobodné vůli výběru poskytovatele a způsobu zdravotní péče Ústavní soud České republiky. Lékařské úkony se tedy smějí provádět zásadně pouze se souhlasem pacienta, nebo v případech, kdy je takový souhlas presumován. Nejedná se však o pravidlo absolutní a neomezené. Za situace, kdy je lékařský zásah nezbytný k ochraně života, či se jedná o stav ohrožující nejen konkrétní osobu, ale i její okolí (např. duševní choroby, intoxikace), lze jej provést i proti vůli takové osoby.

2.1.2.2. Nedotknutelnost osoby

Pravděpodobně nejužší a nejpřesněji je právo na ochranu fyzické i psychické integrity vyjádřeno právem na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí v čl. 7 Listiny základních a svobod.

Ochranu integrity prohlubuje odst. 2: „Nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu,“ též souhrnně označováno jako zákaz tzv. špatného zacházení. Jedná se o právo absolutní, které nepřipouští výjimky, a tudíž člověk nesmí být mučen, ani s ním být jinak špatně zacházeno, za žádných okolností. Z hlediska morální filozofie by se o absolutnosti zákazu mučení dalo polemizovat. Filozofové dávají za příklad tzv. „Ticking time bomb scenario“ („Scénář tikající časované bomby“), podle kterého je na blíže neurčeném místě uprostřed velkoměsta umístěna jaderná bomba, která má v nejbližší době vybuchnout a usmrtit miliony obyvatel. Osoba podezřelá, kterou policie zadržela, však odmítá sdělit, kde se taková bomba nachází a jak ji deaktivovat. Jedinou možností, aby se zabránilo katastrofě, je podle této koncepce podrobit dotyčnou osobu mučícím praktikám. Dochází tedy ke konfliktu Kantovy morálky „Ať se stane spravedlnost, i kdyby měl při tom zhynout celý svět“, čili absolutní zákaz mučení je správný, přestože by to mohlo mít důsledky v podobě

²¹ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 18.5.2001, sp. zn. IV. ÚS 639/2000

smrti milionů lidí, a teorie výjimky z jednoho pravidla (zákazu mučení), pokud tak ochráníme populaci. Proti této výjimce vyvstává, a podporuje tak, deontologickou teorii morálky, argument „kluzkého svahu“. Pokud použití mučení zlegitimizujeme a brutalita se stane institucionalizovanou, bude to mít negativní důsledky nejen pro konkrétní jedince, ale i pro právní systém a celou společnost. Mučení lze přirovnat k chorobě, která se rychle šíří a činí společnost necitlivou a otupělou vůči násilí.²²

I na tuto zásadu nedotknutelnosti reagoval a dále ji rozvinul Ústavní soud ve svém nálezu z roku 2001: „Z ústavního principu nedotknutelnosti integrity osobnosti vyplývá zásada svobodného rozhodování v otázkách péče o vlastní zdraví; proto při aplikaci ustanovení umožňujících ve vyjmenovaných případech, určité medicínské výkony či vyšetření provést i bez výslovného souhlasu občana (pacienta), je nutné šetřit podstatu této svobody a postupovat s maximální zdrženlivostí. Diagnóza není více než právo.“²³

I v případě, kdy má lékařský zákrok za cíl eliminovat dezintegritu způsobenou chorobou či zraněním, je z právního hlediska nepochybně potřebné považovat i takovýto zákrok za zásah do integrity osobnosti. Fundamentálním aspektem nedotknutelnosti osoby je absence jakéhokoliv vnějšího zásahu, tedy i zásahu medicínského.

2.1.2.3. Svoboda a důstojnost

Pro existenci člověka je nezbytná nejen garance ochrany zdraví, života a nedotknutelnosti, ale i svoboda, která dává možnost člověku určitým způsobem jednat. Princip svobody nemůže být vykládán jako absolutní. Je obecně známo, že svoboda jednoho končí tam, kde začíná svoboda druhého, neboli mému právu odpovídá povinnost nezasahovat do svobody ostatních. Svoboda jedince může být opět legitimně omezena jen za podmínek stanovených zákonem.²⁴

Ve vyšších odstavcích čl. 8 Listiny jsou nastíněny podmínky omezování svobody během trestního řízení. Pro účely této práce je však významný až odst. 6 tohoto článku, který určuje, že pouze zákon stanoví, kdy může být osoba převzata, popř. držena, v ústavní zdravotnické péči bez svého předchozího souhlasu. Takový postup musí být neprodleně, nejpozději však do 24 hodin, oznámen soudu, který o

²² Bartoň, M. a kol. *Základní práva*. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 251-252

²³ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 18.5.2001, sp. zn. IV. ÚS 639/2000

²⁴ Čl. 8 odst. 2 Listiny základních práv a svobod „*Nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon.*“

opatření rozhodne do 7 dnů. Je třeba zdůraznit, že rozhodování o takovémto omezení svobody přísluší výhradně soudu, nikoli správnímu orgánu, ani jinému orgánu veřejné moci.²⁵

Pokud opustíme rovinu tělesnou a zaměříme se na integritu psychickou, pak do popředí vystupuje čl. 10 Listiny, který stanoví, že „Každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno.“ Dále je lidská důstojnost zmíněna v čl. 1 Listiny a také v preambuli.

Důstojnost, ústřední hodnota, která nemůže být ničemu podřízena, hodnota, která je základem samotného lidství – tedy toho, co nás všechny spojuje. Jedná se o princip právní, ale především morální, který se uplatňuje v interpersonálních vztazích a vyžaduje vzájemnou úctu a uznání lidských bytostí jako sobě rovných, a to právě i za situace, kdy je jedinec oslaben. Naproti tomu existuje odlišný koncept důstojnosti a řada spekulací, jak tento fenomén uchopit. Setkáme se s pochybnostmi, zda nejde pouze o frázi, vágní pojem s přesně neidentifikovatelným obsahem, kterým si přizpůsobujeme a ospravedlňujeme obsah lidských práv. Já se však s tímto stanoviskem neztotožňuji. Na první pohled možná marginálie, avšak v konkrétních případech a při bližším zkoumání neopomenutelný fenomén, jehož absence jak v právu, tak i v samotném žebříčku hodnot každého jedince, by mohla vést k fatálním následkům. Zachovávání důstojnosti představuje jakýsi nepřekročitelný standard a je jím vyjadřována úcta k přirozené inteligenci a rovnosti lidských bytostí.

„Důstojnost má v současném právně-filozofickém diskurzu dva odlišné významy. Pro některé jde o rozšíření, či synonymum pojmu „čest“, pro druhé jde o ekvivalent pojmu „hodnota“. Zásadní rozdíl v těchto pojetích spočívá v tom, že první je konstruktem společnosti, který může být jedinci i odňat, kdežto hodnota člověka v kantovském pojetí má metafyzický status a má ji každý člověk už z toho

²⁵ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 30.9.1997, sp. zn. Pl. ÚS 23/97 „Článek 8 Listiny zaručující osobní svobodu v odstavci 6 závazně určuje, že pouze zákon stanoví, ve kterých případech může být osoba převzata nebo držena v ústavní zdravotnické péči bez svého souhlasu. Takové opatření musí být do 24 hodin oznámeno soudu, který o tomto umístění rozhodne do sedmi dnů. Tedy jedině soudu přísluší konečné rozhodnutí o tomto umístění, a to na základě povinné oznamovací povinnosti příslušného zdravotnického zařízení. Výjimku tvoří převzetí a držení osoby ve zdravotnickém zařízení, které nařídil soud v jiném řízení, (např. podle § 72 trestního zákona). Čl. 8 odst. 6 Listiny vytváří tak základ k detenčnímu řízení.“

důvodu, že je člověkem.“²⁶ Ústavní soud vykládá právo na lidskou důstojnost jako zákaz zacházení s lidskou bytostí jako s objektem či prostředkem k dosažení cíle.²⁷

2.2. Prameny práva EU a práva mezinárodního

Dokumentů mezinárodní povahy zabývající se lidskoprávní tematikou je poměrně mnoho. K rozvoji dochází především po druhé světové válce. Rozdíl mezi nimi však představuje míra závaznosti a vynutitelnosti. Ať už Všeobecná deklarace lidských práv (1948), či Americká deklarace práv a povinností člověka (1948) nemají formu mezinárodní smlouvy a nezavazují státy ve smyslu zásady *pacta sunt servanda*. Evropská Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod je první závazný mezinárodněprávní dokument. Její obsah byl dodatečně rozšiřován formou protokolů, jejichž ratifikace je pro signatáře fakultativní.

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod obsahuje katalog lidských práv. Základní lidská práva obsažená v této Úmluvě podrobněji rozvádí pro oblast zdravotnictví Úmluva o lidských právech a biomedicíně, která byla v rámci Rady Evropy přijata jako *lex specialis* a která se stala východiskem pro rekonstrukci českého zdravotnického práva. Na rozdíl od Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod nepočítá Úmluva o lidských právech a biomedicíně s výraznějším dohledem a možností postihu při porušení stanovených povinností a Evropský soud pro lidská práva je omezen pouze na výklad ustanovení této Úmluvy. Konkurenci z hlediska kontroly a účinnosti vynucování představuje pro Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, který byl přijat Organizací spojených národů v roce 1966 a v platnost vstoupil o deset let později, v lednu 1976. Obsahově navazuje a dále prohlubuje Všeobecnou deklaraci lidských práv.

Pokud bychom srovnávali působnost Rady Evropy a Evropské unie na poli práva medicínského zjistili bychom, že v případě Evropské unie se jedná o pravomoc doplňkovou, která vylučuje, aby EU toto odvětví harmonizovala či unifikovala. EU svým zákonodárstvím především usnadňuje volný pohyb zdravotní

²⁶ Bartoň, M. a kol. *Základní práva*. 1. vydání. Praha: Leges 2016, s. 220

²⁷ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 7.12.2005, sp. zn. IV. ÚS 412/04 „*V souladu s poválečnou změnou v chápání lidských práv (jež nalezla vyjádření např. v Chartě OSN či ve Všeobecné deklaraci lidských práv) se stala základní bází, z níž vychází interpretace všech základních práv, lidská důstojnost, která mimo jiné vylučuje, aby s člověkem bylo zacházeno jako s předmětem. Otázky lidské důstojnosti jsou v tomto pojetí chápány jako součást kvality člověka, součást jeho lidství.*“

péče, zdravotnického personálu a obchod se zbožím zdravotnické povahy. Právní úpravu poskytování lékařských služeb a zdravotnických systémů však ponechává na členských státech.

Součástí zákonodárství Rady Evropy je i poměrně rozsáhlý soubor právních aktů, které patří do kategorie soft-law, tzn. postrádají závazné právní účinky a jejich dodržování je věcí volby, nikoli však právní relevanci při tvorbě vnitrostátních právních úprav a při řešení dosud neřešeného. „*Tvorba závazných norem ve formě mezinárodních smluv může být zdoluhavá a vyžaduje z podstaty věci politický konsenzus, dále, že zejména v nových oblastech společenských vztahů může být účelnější reagovat prostřednictvím soft-law, jež je možné dodatečně modifikovat snáze než závazné dokumenty, jakož i to, že tam, kde mezi státy chybí potřebný konsenzus, může soft-law garantovat, že v dané oblasti se alespoň nějak zvyšuje předvídatelnost jednání činitelů mezinárodních vztahů.*“²⁸

Akty soft-law obsahující zdravotnickou problematiku lze pomyslně rozdělit do tří skupin. První skupinu tvoří akty zabývající se obecnými odvětvovými otázkami.²⁹ Druhou skupinu představují akty, které se vztahují k jednotlivým lékařským zákrokům či konkrétním odvětví medicíny, např. transplantační a xenotransplantační zákroky³⁰, paliativní péče, tkáňové banky a krevní transfuze.³¹ Poslední skupinu tvoří akty o organizaci a přístupu ke lékařské péči.

Další mezinárodní smlouvy vytvořené Radou Evropy pokrývají spíše dílčí otázky zdravotnického práva a žijí ve stínu Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Úmluvy o lidských právech a biomedicíně. Takovou smlouvou je např. Evropská sociální charta, ve které se „*s cílem zajistit účinné uplatnění práva na ochranu zdraví, smluvní strany zavazují buď přímo, nebo ve spolupráci s veřejnými a soukromými organizacemi přijímat opatření zaměřená zejména na : 1) v co nejvyšší možné míře odstranění příčin nemocí, 2) poskytování poradenských a vzdělávacích služeb na podporu zdraví a zvýšení odpovědnosti jednotlivce v*

²⁸ Malíř, J., Doležal, T. *Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod a zdravotnictví: současný stav a perspektivy*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 35-36

²⁹ Např. Doporučení Výboru ministrů R (97) 5 o ochraně medicínských údajů, Doporučení Výborů ministrů R (90) 3 o lékařském výzkumu na lidských bytostech

³⁰ Transplantace, při které příjemce obdrží tkáň či o orgán jiného živočišného druhu.

³¹ Např. Usnesení Výboru ministrů CM/RES (2013) 3 o sexuálním chování dárců krve, které má vliv na bezpečnost transfuzí, Doporučení Výboru ministrů Rec (2003) 24 o organizaci paliativní péče

*záležitostech zdraví, 3) co největší prevenci epidemických, endemických a jiných nemocí a úrazů.*³²

2.2.1. Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Pilířem evropského systému ochrany lidských práv a základních svobod se stala Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, která je produktem Rady Evropy, regionální mezinárodní organizace mezivládního typu sdružující evropské státy v zájmu politické spolupráce. Impulsy pro vznik byly v roce 1949 dva – reakce na události dvou světových válek, během kterých docházelo k brutalitě a hromadnému porušování lidských práv, a vytvoření západoevropského protipólu sovětského bloku během Studené války. Tyto impulsy neignoroval ani Winston Churchill, který je považován za ideového otce této organizace. Úmluva byla podepsána v Římě v listopadu 1950.³³ Česká republika Úmluvu ratifikovala v březnu 1992 jako první stát střední a východní Evropy.³⁴

Dvěma podstatnými znaky Úmluvy, které vyvolávají následky a ovlivňují tak právo členských států poměrně ve značném rozsahu, jsou koncept pozitivních povinností a horizontální účinek. Z ustanovení Úmluvy neplynou signatářským státům jen negativní povinnosti v podobě zdržení se jakýchkoliv nedůvodných zásahů do Úmluvou chráněných práv a hodnot, ale i závazek přijímat pozitivní opatření a vytvářet podmínky pro naplnění a rozvoj ochrany těchto práv. Horizontální účinek představuje závaznost ve vztahu přímo k osobám. Tento princip zakládá odpovědnost státu v případě, že nedostojí pozitivním povinnostem.³⁵

Úmluva obsahuje celkem 59 článků, rozdělených do tří hlav. Klíčový je pro nás čl. 1, ve kterém se smluvní státy zavazují respektovat lidská práva, a Hlava I nazvaná Práva a svobody. „*Právo každého na život je chráněno zákonem. Nikdo nesmí být úmyslně zbaven života kromě výkonu soudem uloženého trestu následujícího po uznání viny za spáchání trestného činu, pro který zákon ukládá tento trest.*“³⁶ Z tohoto ustanovení zakotvující právo na život jsou dovozovány

³² Čl. 11 Část II Evropské sociální charty

³³ Malíř, J., Doležal, T. *Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod a zdravotnictví: současný stav a perspektivy*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 15-16

³⁴ Vyhlášena Sdělením federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod o Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

³⁵ Malíř, J., Doležal, T. *Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod a zdravotnictví: současný stav a perspektivy*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 23

³⁶ Čl. 2 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod

pozitivní povinnosti států a to, uložit zdravotnickým zařízením, aby přijala potřebná opatření a nařízení na ochranu zdraví a života svých klientů a pacientů a aby zajistila potřebné vzdělávání a profesní kvality svého zdravotnického personálu. Zvláštní důraz je kladen na ta zařízení, ve kterých je pečováno o osoby znevýhodněné. Nezáleží na tom, zda má nevýhoda původ v nezletilosti, psychické či fyzické poruše nebo jiném faktoru.

Čl. 3 této Úmluvy garantuje zákaz mučení a s tím souvisejícího nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestu. Zpravidla byl tento zákaz vztahován na případy, ve kterých vystupovaly orgány činné v trestním řízení a násilí na osobách úmyslně používaly jako důkaz mocenské převahy. Posléze se užití tohoto článku rozšířilo i do oblasti medicíny. Jako exemplární případ zde mohu uvést případ ze Slovenska. Stěžovatelka, mladá žena romského původu, byla hospitalizována v nemocnici v Prešově, aby zde porodila. Porod však neprobíhal bez komplikací a bylo rozhodnuto o provedení císařského řezu. V porodních bolestech, kdy byla schopnost pacientky racionálně se rozhodnout podstatně snížena, jí bylo vysvětleno, že pokud v budoucnu bude chtít mít další děti, je zde pravděpodobnost, že ona nebo dítě při porodu zemřou, a vyžádali si tak souhlas s její sterilizací. Nejen, že bylo tímto zásahem hrubě porušeno právo na tělesnou integritu, ale i onen zákaz podle čl. 3 Úmluvy. Evropský soud pro lidská práva judikoval, že *„opatření, které je z hlediska ustálených medicínských zásad terapeuticky nezbytné, nelze v zásadě považovat za nelidské nebo ponižující. Jestliže však utrpení nebo ponížení vyplývající z konkrétního lékařského zákroku nebo z podmínek, za kterých je prováděn, přesahují míru, která je s takovou formou legitimní léčby obvykle spojena, a toto utrpení nebo ponížení bude s ohledem na okolnosti případu závažné, může takový zákrok nelidské nebo ponižující zacházení založit.“*³⁷ V našem případě je však potřeba zákroku spekulativní, neboť rodička nebyla v bezprostředním ohrožení života, a tudíž mohl být proveden až v době po porodu samozřejmě za předpokladu jasně a dobrovolně uděleného informovaného souhlasu. Lze tedy shrnout, že *„za obvyklých okolností nelidským nebo ponižujícím zacházením nebude lékařský postup, který odpovídá terapeutické nezbytnosti, tj. postup, který je v rámci lege artis, přijímán jako nutný s ohledem na nemoc, kterou osoba trpí, a to zejména tehdy, nemá-li takový postup alternativy, které by bylo možné považovat za stejně účinné. I v těchto případech by však měla být, jak lze z existující judikatury*

³⁷ Rozsudek ve věci V.C. v. Slovensko, 8.11.2011, č. stížnosti 18968/07

dovozovat, v maximální možné míře šetřena vůle osoby a její důstojnost a osoba by měla být poučena o důvodech, přínosech a rizicích zákroku, který na ni bude proveden.“³⁸

2.2.2. Úmluva o lidských právech biomedicíně

Stěžejním předpisem medicínského práva se stala Úmluva Rady Evropy na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny (Úmluva o lidských právech biomedicíně).³⁹ Byla přijata Radou Evropy v roce 1996 a připravena k podpisu v dubnu 1997 ve Španělském Oviedu. K Úmluvě byl posléze připojeny celkem čtyři dodatkové protokoly.⁴⁰

Tím, že přináší katalog lidských práv nikoliv obecný, ale zaměřen na aplikaci medicíny a biologie, se stala pomyslnou Ústavou v oblasti zdravotnického práva. Čl. 27 umožňuje signatářům této Úmluvy rozšiřovat právní ochranu pacientů, nikoliv však omezovat nebo ustanovení vykládat restriktivně. V době své recepce do právního řádu České republiky byla pravidla v ní obsažena relativně novátorská. Tehdy platná právní úprava reprezentována především zákonem č. 20/1996 Sb., o péči o zdraví lidu byla založena na poněkud odlišných prioritách.

Úmluva se skládá ze 38 článků rozdělených do 14 kapitol, z nichž klíčovými je prvních sedm, které obsahují základ ochrany existence, nedotknutelnosti a důstojnosti osoby. V čl. 2 jsou zájmy lidské bytosti explicitně nadřazeny zájmům celospolečenským nebo vědeckým. Vůle pacienta je důležitější než vědecký výzkum a nikdo nemůže být nucen k účasti na něm. S tím souvisí i změna nahlížení na vztah lékaře a pacienta. Nyní se jedná o vztah rovnocenných subjektů, kdy zásada „Zdraví (blaho) nemocného je nejvyšším zákonem.“⁴¹ ustupuje zásadě „Nikoli zdraví (blaho), ale vůle nemocného je nejvyšším zákonem.“⁴² Čl. 4 zakotvuje povinnost provádění veškerých lékařských zákroků v souladu s příslušnými profesními předpisy a standardy.⁴³

³⁸ Malíř, J., Doležal, T. *Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod a zdravotnictví: současný stav a perspektivy*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 112

³⁹ Česká republika Úmluvu ratifikovala v červnu 2001 a byla vyhlášena pod č. 96/2001 Sb. m. s.

⁴⁰ Např. Dodatkový protokol k Úmluvě na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny o zákazu klonování lidských bytostí ze dne 12. ledna 1998, pro ČR vstoupil v platnost 1. října 2001

⁴¹ „Salus aegroti suprema lex esto.“

⁴² „Non salus, sed voluntas aegroti suprema lex.“

⁴³ Šustek, P., Holčápek, T. a kol. *Zdravotnické právo*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 31-36

Kapitola II nazvaná Souhlas stanovuje pravidla pro přivolení k zákroku a základní parametry tzv. informovaného souhlasu. „*Jakýkoli zákrok v oblasti péče o zdraví je možno provést pouze za podmínky, že k němu dotčená osoba poskytla svobodný a informovaný souhlas. Tato osoba musí být předem řádně informována o účelu a povaze zákroku, jakož i o jeho důsledcích a rizicích. Dotčená osoba může kdykoli svobodně svůj souhlas odvolat.*“⁴⁴ V čl. 6 je pamatováno i na osoby, které nejsou způsobilé dát souhlas a na osoby nezletilé, za které je oprávněn dát souhlas jejich zákonný zástupce či úřední osoba. Přitom je však brán na zřetel jejich názor, věk a rozumová vyspělost. Z těchto zásad však existuje výjimka v podobě čl. 8., tedy, „*pokud v situacích nouze nelze získat příslušný souhlas, jakýkoliv nutný lékařský zákrok lze provést okamžitě, pokud je nezbytný pro prospěch zdraví dotčené osoby.*“⁴⁵ Vůle pacienta je respektována i v případě institutu tzv. dříve vysloveného přání pacienta zakotveného v čl. 9. Pokud pacient není v době, kdy má být lékařský zákrok uskutečněn, schopen vyjádřit svou vůli, musí být brána v potaz jeho dříve vyslovená přání.

Kapitola III je zaměřena na ochranu soukromí a právo na informace. Každý má právo znát kompletní informace o svém zdravotním stavu, právo informace shromažďovat a právo na ochranu takovýchto informací vůči třetím osobám. Tomuto právu odpovídá povinnost mlčenlivosti lékařů a dalšího zdravotnického personálu, nejen o zdravotním stavu pacienta, ale i o veškerých dalších informacích týkající se jeho osoby.

Problematiku lidského genomu upravuje kapitola IV, ve kterém je zakázána diskriminace osoby z důvodu jejího genetického dědictví, zásah za účelem změny genomu některého z potomků, či volba pohlaví dítěte pomocí postupů lékařsky asistované reprodukce. Výjimku z pravidla představují pouze vážné dědičné nemoci či preventivní, diagnostické nebo léčebné účely.

Kapitola V pojednává o podmínkách provádění vědeckého výzkumu na lidských bytostech, které musí být splněny kumulativně.⁴⁶

⁴⁴ Čl. 5 Kapitola II Úmluvy o lidských právech a biomedicině

⁴⁵ Čl. 8 Kapitola II Úmluvy o lidských právech a biomedicině

⁴⁶ Čl. 16 Úmluvy o lidských právech a biomedicině „*Vědecký výzkum na člověku lze provádět pouze tehdy, pokud jsou splněny všechny následující podmínky i) k výzkumu na člověku neexistuje žádná alternativa srovnatelného účinku; ii) rizika výzkumu, kterým by mohla být vystavena dotčená osoba, nejsou neúměrně vysoká vzhledem k možnému prospěchu z výzkumu; iii) výzkumný projekt byl schválen příslušným orgánem po nezávislém posouzení jeho vědeckého přínosu včetně zhodnocení významu cíle výzkumu a multidisciplinárního posouzení jeho etické přijatelnosti; iv) osoby zapojené do výzkumu byly informovány o svých právech a zárukách, které zákon stanoví na jejich obranu; v) nezbytný souhlas podle čl. 5 byl dán výslovně, konkrétně a je zdokumentován. Takový souhlas lze*

Pro účely transplantace lze odběr orgánů a tkání od žijících osob provádět subsidiárně, pakliže není k dispozici žádoucí biologický materiál ze zemřelé osoby a výhradně v zájmu léčby příjemce. Nakládat s odebranými částmi těla, lze jen za účelem, pro které byly odebrány a nesmí být zdrojem finančního prospěchu.⁴⁷

Všechny tyto zásady jsou v českém právu zakotveny a dále provedeny nejen ve speciálních zákonech, ale řadu z nich zmiňuje i zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

kdykoliv svobodně odvolat.“

⁴⁷ Objekty vyloučené z obchodování tzv. „*extra commercium*“

3. Zásahy do integrity osobnosti, její ochrana v občanském zákoníku a procesně-právní aspekty

Problematika zásahů do integrity osobnosti a její ochrany, která vyplývá z již zmíněného práva ústavního a mezinárodněprávních norem, upravuje zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník v části první v § 91-114. Právo na ochranu integrity osobnosti je začleněno pod úpravu práv osobnostních, která je zakotvena v § 81 a násl. Pro účely této práce je na místě zmínit především § 81, § 82 a § 91. Ochranu těchto ústavně zaručených práv a svobod deleguje na občanský zákoník i judikatura Ústavního soudu České republiky: „*Ochrana lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a jména nesporně spadá jako ústavně zaručené základní právo pod ústavní ochranu, hmotněprávní podmínky pro ni jsou svěřeny právní normě nižší síly (občanskému zákoníku).*“⁴⁸

3.1. Osobnost člověka a jeho nedotknutelnost v občanském zákoníku

Podle § 81 občanského zákoníku je „*chráněna osobnost člověka včetně jeho přirozených práv.*“ Právo na ochranu osobnosti je absolutním přirozeným soukromým právem a samotná osobnost člověka představuje objekt tohoto práva. Každý člověk je nositelem přirozených osobnostních práv, která jsou vrozená a která tudíž stát svou legislativní činností nijak nevytváří ani nedeklaruje, ale pouze stanovuje jejich ochranu a způsob uplatňování a výkonu, čímž vyjadřuje úctu k člověku a jeho přirozeným právům. V opozici vrozeným přirozeným osobnostním právům stojí majetková práva, která lze nabýt až během života.⁴⁹

Osobnost je třeba chápat jako jeden celek, na který musíme pohlížet z více různých stránek, tj. ze stránky psychické (osoba je nadána citem, rozumem, vůlí s právem na vzdělání, sociální a rodinný život a soukromí), duchovní (náboženská víra, názorová přesvědčení) a tělesné (lidské tělo, ostatky, pozůstatky, pohlaví, věk, stavba těla, vzhled a zdravotní stav). K dílčí aspektům osobnosti v její komplexnosti se vyjadřuje i Nejvyšší soud: „*Přes mnohost jednotlivých složek osobnosti je nutno*

⁴⁸ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 17.6.1999, sp. zn. III. ÚS 546/98

⁴⁹ K povaze přirozených práv Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 31.7.2012, sp. zn. NS 30 Cdo 4551/2011 „*Charakteristickým znakem všeobecného osobnostního práva je, že je dáno každé fyzické osobě od jejího narození, případně početí, po celou dobu jejího života až do smrti, a jeho vznik není podmíněn žádnou jinou skutečností či právním úkonem.*“

osobnost fyzické osoby vždy vnímat v její ucelenosti a nedělitelnosti. Různorodosti projevů jednotlivých stránek lidské osobnosti fyzické osoby odpovídá i myslitelné široké spektrum možných neoprávněných zásahů proti některé z těchto složek osobnosti. Vždy však bude zásahem dotčena přímo samotná osobnost fyzické osoby jako celek naznačených vlastností a charakteristik. V tomto jednotném rámci práva na ochranu osobnosti existují jednotlivá dílčí práva, která zabezpečují občanskoprávní ochranu jednotlivých hodnot (stránek) osobnosti fyzické osoby jako neoddělitelných součástí celkové fyzické a psychicko-morální integrity osobnosti. Výčet těchto jednotlivých práv tak, jak jsou uvedena v občanském zákoníku, je pak pouze demonstrativní.“⁵⁰

Ustálená právní praxe definuje osobnost člověka s ohledem na jeho individualitu, ale i koexistenci ve společenských vztazích, který prochází vývojem z hlediska rozumové vyspělosti a schopností a za osobnost lze tedy podle této definice považovat „člověka jako jednotlivce, jako subjekt poznání, resp. poznávání, prožívání a jednání ve své společenské podstatě i individuálních zvláštnostech, jako nejmenší sociální jednotku i určitou psychofyzickou a sociálně psychickou strukturu. Osobnost se projevuje jako dynamický systém, jehož rysy se mění podle věkových stupňů, přičemž dosahují relativně větší stálosti v dospělosti.“⁵¹

Zánik osobnostních práv je nezávislý na lidské vůli. Člověk nemusí své subjektivní právo uplatňovat a vykonávat, nemůže se ho však vzdát žádným projevem své vůle (např. prohlášením nebo smlouvou). I přesto, že normy soukromého práva lze v zásadě paušalizovat jako normy dispozitivní, je nutno úpravu práv osobnostních považovat za kogentní, od které se nelze odchýlit, a která nelze vlastní vůlí vytvářet, ani upravovat jejich rozsah a obsah. Lze je pouze nevykonávat.

Občanskému zákoníku náleží ochrana všeobecných osobnostních práv, tzn. práv, kterými disponuje každý člověk, a aspektů osobnosti, které jsou neoddělitelně spjaty s každým z nás. Tvůrčí, umělecké vědecké a technické projevy schopností zvláštní povahy požívají ochrany podle speciálních zákonů.

Obsah ochrany osobnosti lze pomyslně rozdělit na pozitivní složku, která opravňuje člověka využít své osobnosti k zajištění vlastních potřeb a zájmů a brát

⁵⁰ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 5.3.2009, sp. zn. NS 30 Cdo 5352/2008

⁵¹ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26.7.2000, sp. zn. NS 30 Cdo 2304/99

se o své vlastní štěstí,⁵² a na složku negativní, zakazující ostatním osobám zasahovat do osobnosti druhých. Z toho vyplývá, že zasáhnout do osobnosti fyzické osoby lze v případě, že to stanoví zákon, a v případě udělení svolení osoby, do jejichž práv má být zasaženo. Občanské právo vychází z předpokladu, že člověk má právo žít si podle svého, tzn. svobodně se rozhodovat a svobodně naplňovat svou vůli, které zahrnuje i právo udělit svolení k zásahu do své integrity. Svolení je jednostranným právním úkonem a nemůže být předmětem smluvního vztahu. „Svolení“ je obecným termínem pro přivolení k zásahu osobnostních práv. K zásahu do integrity osobnosti se vyžaduje forma „souhlasu“, jako zvláštního typu „svolení“. V případě některých dílčích osobnostních práv je však svolení či souhlas z povahy takového práva naprosto vyloučeno. Pokud je i přesto takové přivolení uděleno, nepřihlíží se k němu.⁵³ Udělení svolení se stává okolností vylučující protiprávnost činu, tzn. jednající sice zasahuje do osobnosti člověka, absolutní osobnostní práva však neporušuje, a tudíž mu nevznikají žádné sekundární povinnosti sankční povahy. Co se týká formy svolení k zásahu, zákon obecně nestanovuje žádné zvláštní požadavky. Do úvahy tedy připadá i souhlas v podobě ústní či konkludentní. Výjimku tvoří souhlas podle § 96 občanského zákoníku, který musí být udělen v písemné formě. Naproti tomu může být souhlas odvolán kdykoliv a v jakékoliv formě, a to i když je pro jeho udělení vyžadována písemná forma. Neformálnost odvolání tak představuje výjimku z obecných ustanovení, podle kterých v případě, že zákon vyžaduje pro právní jednání určitou formu, lze obsah takového jednání změnit nebo zrušit projevem vůle v téže nebo přísnější formě, nikoli formě jednodušší jako je tomu v našem případě.

„Ochrany požívají zejména život a důstojnost člověka, jeho zdraví a právo žít v příznivém životním prostředí, jeho vážnost, čest, soukromí a jeho projevy osobní povahy.“⁵⁴ Tyto hodnoty, složky osobnosti, nepředstavují uzavřený okruh objektů, do kterých nesmí být zasahováno, ale pouze demonstrativní nastínění práv hodných ochrany podle občanského zákoníku. Chráněny jsou i další osobnostní stránky, které zde nejsou výslovně uvedeny, ale lze je buď dovodit, nebo požívají ochrany ve zvláštních následujících ustanoveních. Právo na život má mezi ostatními

⁵² Srov. § 3 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb. „*Soukromé právo chrání důstojnost a svobodu člověka i jeho přirozené právo brát se o vlastní štěstí a štěstí jeho rodiny nebo lidí jemu blízkých takovým způsobem, jenž nepůsobí bezdůvodně újmu druhým.*“

⁵³ Např. Nelze udělit svolení ke způsobení závažné újmy, pokud není život člověka bezprostředně ohrožen nebo pokud není zásah nutný v zájmu zdraví člověka.

⁵⁴ § 81 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb.

právy ústřední postavení, ze kterého je odvozována samotná existence lidských bytostí a možnost uplatňování a rozvoje jejich osobností a všech jejich součástí. Porušování toho práva je zásadně zakázáno, neboť takové porušení má za následek smrt osoby. Jedná se o nejzávažnější porušení lidských práv s následky, které se nedají nijak odčinit, a které musí být vždy prošetřeno prioritně a s největší důsledností. Důležitost tohoto práva podtrhuje i zásada pro vitae, podle které se v pochybnostech, který ze zájmů má přednost, zda zájem společnosti, vědy a celku či zájem individuální lidské bytosti, volí zachování života a zdraví jednotlivce. Na každou fyzickou osobu je nutno nahlížet jako na subjekt práv a povinností, nikoli objekt, s právem na zachování lidské důstojnosti, jejíž součástí je rovněž zákaz působení jakýchkoliv útrap, ať už fyzických či psychických. V úvodních ustanoveních charakterizuje mučení Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání jako „*jakékoli jednání, jímž je člověku úmyslně působena silná bolest nebo tělesné či duševní utrpení s cílem získat od něho nebo od třetí osoby informace nebo přiznání, potrestat jej za jednání, jehož se dopustil on nebo třetí osoba nebo z něhož jsou podezřelí nebo s cílem zastrašit nebo přinutit jej nebo třetí osobu nebo z jakéhokoli jiného důvodu založeného na diskriminaci jakéhokoli druhu, když taková bolest nebo utrpení jsou působeny veřejným činitelem nebo jinou osobou jednajícím z úředního pověření nebo z jejich podnětu či s jejich výslovným nebo tichým souhlasem. Toto vymezení nezahrnuje bolest nebo utrpení, které vznikají pouze v důsledku zákonných sankcí, jsou od těchto sankcí neoddělitelné nebo jsou jimi vyvolány náhodou.*“⁵⁵

I občanský zákoník ve svém ustanovení § 91 vychází z obecné zásady, že „*člověk je nedotknutelný,*“ zakotvené též v Listině základních práv a svobod v čl. 7. Ačkoli se jedná o totožnou zásadu, je nutno vykládat znění v občanském zákoníku úžeji, avšak stále ve světle znění ústavním, jako ochranu tělesné a duševní integrity v souvislosti s lékařskými zásahy vztahující se ke zdravotnímu stavu člověka. Lze tedy hovořit o třech základních pilířích ochrany tělesné a duševní integrity, a to: 1) Do integrity osobnosti nelze zasáhnout bez souhlasu toto, do jehož integrity má být zasaženo; 2) Lidské tělo ani jeho části nesmí sloužit k majetkovému prospěchu; 3) Pod právní ochranou je lidské tělo i po smrti člověka.

⁵⁵ Čl. 1 bod 1. Úmluvy proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání

Jako pro většinu pravidel existují i v těchto případech speciální výjimky, které budou rozvedeny v následujících kapitolách.⁵⁶

„Člověk, jehož osobnost byla dotčena, má právo domáhat se toho, aby bylo od neoprávněného zásahu upuštěno nebo aby byl odstraněn jeho následek.“⁵⁷ Zásah může být způsoben jak chováním aktivním – konáním, tak i chováním pasivním, neboť i opomenutím může být způsobena majetková či nemajetková újma.⁵⁸ Odpovědnost za takový zásah může vznikat i objektivně, bez ohledu na zavinění. K definičním znakům a mezím zásahů do integrity se vyjadřuje i Nejvyšší soud České republiky, podle kterého *„neoprávněným zásahem je zásah do osobnosti fyzické osoby, který je v rozporu s objektivním právem, tj. s právním řádem. O takovýto zásah pak proto nejde mimo jiné tehdy, když je zásah dovolen (resp. jeho možnost předpokládána) zákonem, pokud tak nejsou překročeny zákonem stanovené meze. Jde o situace, kdy nad individuálními zájmy jednotlivých fyzických osob, do jejichž osobnosti je zasahováno, převládá závažnější, významnější a funkčně vyšší zvláštní veřejný zájem. Tento zásah do osobnostních práv zůstává ovšem povoleným za předpokladu, že se stal přiměřeným způsobem, a zároveň není-li v rozporu s takovými oprávněnými zájmy fyzické osoby, na kterých je třeba s ohledem na zajištění elementární úcty k důstojnosti její osobnosti za všech okolností bezpodmínečně trvat. Tato licence ovšem není dána tam, kde se jedná při posuzovaném zásahu proti osobnostním právům fyzické osoby dopustí excesu.“⁵⁹* I v případě zásahu legálního a ospravedlněného zvláštním veřejným zájmem, musí být postupováno v souladu se zásadou přiměřenosti a v každém případě, bez výjimky, zachována lidská důstojnost bez možnosti vybočení z těchto mezí.

3.2. Právní povaha lidského těla a jeho částí

Nikdo z nás nemůže žít bez svého těla, je s ním neoddělitelně spjat jako s hmotným substrátem své existence. Je namístě zdůraznit, že součástí práva na tělesnou a duševní nedotknutelnost je i právo člověka rozhodovat, jak bude s jeho tělem, případně jeho částmi, naloženo, a to jak za života, tak po jeho smrti. Tělo přetrvává i poté, co již lidský život skončil, a je třeba zajistit jeho ochranu a důstojné

⁵⁶ *Jak upravuje zásah do integrity nový občanský zákoník.* In: Muj-pravnik.cz [online]. [cit. 9.2.2020]. Dostupné z: <<https://muj-pravnik.cz/zasah-do-integrity-cloveka-novy-obcansky-zakonik/>>

⁵⁷ § 82 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb.

⁵⁸ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 23.4.1996, sp. zn. I. ÚS 15/95

⁵⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30.6.2005, sp. zn. NS 30 Cdo 1872/2004

zacházení s ním odpovídající úctě k lidským bytostem. Jak však na lidské tělo pohlížet z hlediska práva a v jakém režimu s ním disponovat?

„Lidské tělo ani jeho části, třebaže byly od těla odděleny, nejsou věci.“⁶⁰

Toto ustanovení nám dává odpověď na otázku, co není lidské tělo a jeho části. Navíc nezáleží na tom, zda část lidského těla je jeho součástí, nebo byla oddělena. Ujistění najdeme i v obecné definici věci podle § 489 občanského zákoníku, kdy věcí je „*vše, co je rozdílné od osoby a slouží potřebě lidí.*“ Z toho lze dovodit, že ani zásahy do tělesné integrity nemohou být porušením práv věcných, nýbrž osobnostních. Co však lidské tělo a jeho části jsou? Lidské tělo je nepochybně hmotný objekt, avšak díky svým specifickým aspektům ho musíme řadit do samostatné kategorie, do kategorie předmětů soukromého absolutního osobnostního práva sui generis.⁶¹

Lidské tělo ani jeho části nemohou být předmětem finančního prospěchu, zdrojem finanční či obdobné náhrady ani zdrojem jiných výhod. Jedná se o tzv. *res extra commercium*, čili věci vyloučené z obchodování. „*To nebrání poskytnutí úhrady účelně, hospodárně a prokazatelně vynaložených výdajů vzniklých v přímé souvislosti s nakládáním s částí těla pacienta, to je s jejich opatřováním, vyšetřením, skladováním a zpracováním.*“⁶² Lidské tělo tedy nemůže být objektem práv závazkových, věcných ani práva dědického. Používáme-li sousloví dárcovství krve nebo dárce orgánu, ve skutečnosti tím nemůže být myšlen soukromoprávní úkon činěn na základě darovací smlouvy podle občanského zákoníku, ale úkon podléhající veřejnoprávním předpisům a to, zákonu o zdravotních službách a transplantačnímu zákonu, na které odkazuje občanský zákoník v ustanovení § 112: „*Člověk může přenechat část svého těla jinému jen za podmínek stanovených jiným právním předpisem.*“ Výjimku představují části charakterizované v témže ustanovení třemi definičními znaky, které musí být naplněny kumulativně a to: 1) lze je bezbolestně odejmout bez znečitlivění; 2) jedná se část těla, která se přirozeně obnovuje; 3) jedná se o vlasy nebo jim podobnou část těla (např. nehty, obočí, chlupy). Respektuje se tedy jejich odlišná povaha, avšak pro ně platí stejný režim jako pro věci movité, tzn. můžeme je darovat, pronajmout, či prodat a získat tak majetkový prospěch. Může k nim tedy vzniknout vlastnické právo, které je odlišné

⁶⁰ § 493 zákona č. 89/2012 Sb.

⁶¹ Šustek, P., Holčapek, T. a kol. *Zdravotnické právo*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 388-391

⁶² Těšínová, J., Doležal, T. a Polícar, R. *Medicínské právo*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019, s. 263

od vlastnického práva originárního vlastníka, tedy osoby, které byla část těla odebrána. Originární vlastník má právo požadovat, aby s takovou částí těla nebylo naloženo způsobem neobvyklým, v takovém případě se však nejedná o právo osobnostní, ale o subjektivní právo vlastnické. Rovněž zde neuplatníme žalobu na plnění jako procesní prostředek ochrany, nýbrž žaloby vlastnické.⁶³

Právní povahu lidského těla konstatuje Nejvyšší soud České republiky a rozšiřuje ji i na lidské ostatky ve svém rozsudku z roku 2005: „*Nakládání s lidskými ostatky nemůže být předmětem závazkového vztahu. Lidské tělo ani jako mrtvola není věcí, pokud se v něm sluší spatřovati tělo určité zemřelé osoby (potud je dáno i dědicům osobnostní právo). Jakmile tomu tak není, jest i mrtvola věcí (např. mrtvoly z dávných dob jako mumie nebo prehistorické nálezy).*“⁶⁴ Jakmile tedy v důsledku neúprosného plynutí času zmizí z těla osobnostní prvek, jsou takové ostatky věci.

Pro pochopení pojmu část lidského těla je třeba využít definice speciálního právního předpisu, transplantačního zákona. Předně se částí těla rozumí orgán neboli „*samostatná a životaschopná část lidského těla tvořená strukturovaným uspořádáním různých tkání, která má zachovány svoji strukturu, cévní zásobení a schopnost vykonávat fyziologické funkce s významnou mírou autonomie; za orgán se rovněž považuje část orgánu, má-li v lidském těle sloužit stejnému účelu jako celý orgán, při zachování požadavků na strukturu a cévní zásobení.*“⁶⁵ Dále jsou částmi lidského těla tkáně a buňky, pozůstatky po chirurgických operacích, krvetvorné buňky, krev a její složky, pohlavní buňky, embryonální a fetální tkáně a orgány, vlasy, nehty, placenta a odpadové produkty tělního mechanismy.⁶⁶

Zvláště citlivou problematikou je právní status embrya a lidského plodu. Ani jedno není z právního hlediska považováno za subjekty práva. V rámci prenatalního vývoje se nacházejí v těle matky a jsou s ním pevně spojena a spadají též do kategorie částí lidského těla. V této souvislosti vyvstává otázka právního režimu nakládání s plodem po potratu a mrtvorozenými dětmi. Plod po potratu definuje opět speciální zákon, tentokrát zákon o zdravotních službách, v § 82 odstavci 2 jako „*plod, který po úplném vypuzení nebo vynětí z těla matčina*

⁶³ Těšínová, J., Doležal, T. a Polícar, R. *Medicínské právo*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019, s. 258-262

⁶⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 15.12.2005, sp. zn. 22 Cdo 2773/2004

⁶⁵ § 2 písm. a zákona č. 285/2002 Sb.

⁶⁶ Srov. § 2 písm. b zákona č. 285/2002 Sb.

neprojevuje ani jednu ze známek života a současně jeho porodní hmotnost je nižší než 500 g, a pokud ji nelze zjistit, jestliže je těhotenství kratší než 22 týdny.“ Pokud ho nelze použít pro vědu a výzkum, je s ním zacházeno jako s anatomicko-patologickým odpadem a je zpopelněn ve spalovně poskytovatele zdravotních služeb nebo ve smluvně dohodnutém krematoriu. V souladu s ustanovením § 111 občanského zákoníku má však pacientka právo dozvědět se, kde a za jakých okolností došlo ke zpopelnění, tedy to, jak bylo s odňatou částí jejího těla naloženo. Definice mrtvorozeného dítěte *„plod narozený bez známek života, jehož hmotnost je 500 g a více; nelze-li porodní hmotnost určit, pak narozený po 22. dokončeném týdnu těhotenství, a nelze-li délku těhotenství určit, pak nejméně 25 cm dlouhý, a to od temene hlavy k patě,*“ kterou nenajdeme v zákoně, ale lze ji dovodit z Listu o prohlídce zemřelého, vyplývá a contrario z definice plodu po potratu. Na rozdíl od dítěte, které se narodí živé a následně zemře a které má bezpochyby právo na pietní zacházení, není u dítěte, které se narodí již mrtvé, zcela jasné, zda ho lze zařadit do kategorie lidských pozůstatků, či s ním má být zacházeno jako s anatomicko-patologickým odpadem. Lze tedy shrnout, že fetální úmrtí s hmotností do 499 g jsou považována za potraty a ta s hmotností 500 g a více za mrtvě narozené děti, kterým může být ve lhůtě 96 hodiny od úmrtí sjednán pohřeb stejně jako je tomu v případě ostatních lidských pozůstatků.⁶⁷ O této možnosti musí být rodička poučena a musí projevit zájem o takovou pietu, jinak jsou pozůstatky zlikvidovány stejně jako anatomicko-patologický odpad.⁶⁸ Česká právní úprava je v souladu s postojem Světové zdravotnické organizace (WHO), která tyto parametry pro plod po potratu a od toho odvozené parametry pro mrtvorozené dítě stanovila. Dle mého názoru jsou však takto stanovené parametry poněkud kontroverzní. Většina těhotných žen, budoucích matek, si vytváří se svým dítětem, plodem chcete-li, velmi blízký citový vztah již od samého počátku prenatalního vývoje. Je faktem, že 22. týden těhotenství je zlomový a klíčový v tom, že v něm dochází k vývinu smyslového ústrojí dítěte. Žena plod, který nosí ve svém těle, však nevnímá jako dítě až od tohoto týdne, ale mnohem dříve. Nevnímá ho jen jako část svého těla, ale jako lidskou bytost po celou dobu svého těhotenství. Z tohoto pohledu si myslím, že zacházení s plodem výše nastíněným způsobem je velkým zásahem do

⁶⁷ Srov. § 5 odst. 1 zákona č. 256/2001 Sb.

⁶⁸ Šustek, P., Holčápek, T. a kol. *Zdravotnické právo*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 478-482

osobnostního práva žen na soukromí, práva na pietu a práva na důstojnost. Domnívám se, že hranice 22. týdnů těhotenství by se měla snížit.

Další diskutabilní oblastí je pojetí odpadových produktů lidského těla, např. moč, stolice, nebo zvratky, jejichž základ má původ ve věcech vně lidského těla. „*Nejedná se o nic jiného než nejčastěji tuhé či tekuté potraviny, které vešly do lidského těla, v těle prošly biochemickými procesy, tělo si z nich něco vzalo a něco k nim přidalo a následně je vyloučilo ven. To, že základ odpadových produktů tělního metabolismu tvoří věci v právním smyslu, které vznikly či byly vytvořeny mimo lidské tělo, následně byly do těla na krátký čas vloženy, v těle byly částečně zpracovány a brzy tělo zase opouští, ve své podstatě tedy nemají žádné pevnější či dlouhodobější sepětí s lidským tělem.*“⁶⁹ Z této úvahy lze dovodit, že se nejedná o části těla. Stejně je tomu v případě potu a dalších různých sekrecí. Avšak o těchto produktech lidského těla (tělní výměšky), platí obdobně to, co o částech lidského těla.⁷⁰

3.2.1. Odnímání částí těl od živých lidí

Občanský zákoník zakládá osobnostní právo na informace o tom, jak bylo naloženo s částí jeho těla, která byla člověku odňata. Svou povahou se jedná o zvláštní relativní právo vznikající ex lege osobě, které byla taková část těla odejmuta. Tomuto právu odpovídá i povinnost toho, kdo takovou část těla odejmul, ať už na základě uděleného souhlasu či bez něj v rámci poskytování zdravotní péče či v jiné situaci, popř. toho, komu byla tato část těla předána, aby s ní naložil způsobem odpovídajícím zásadám zakotveným v § 111 občanského zákoníku. „*Naložit s odňatou částí těla způsobem pro člověka nedůstojným nebo způsobem ohrožující veřejné zdraví se zakazuje.*“⁷¹ Z tohoto ustanovení vyplývá i omezení autonomie vůle člověka, kterému byla část těla odejmuta, neboť ani on nemůže udělit souhlas k naložení s částí těla způsobem, který by ohrožoval mravnost, důstojnost, veřejný pořádek a veřejné zdraví. Práva na tyto informace se může dotýčný vzdát, a pokud tak neučiní, může se domáhat splnění této povinnosti žalobou na plnění dle § 80 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu.⁷²

⁶⁹ Těšinová, J., Doležal, T. a Polícar, R. *Medicínské právo*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019, s. 260

⁷⁰ Srov. § 111 odst. 3 zákona č. 89/2012 Sb.

⁷¹ § 111 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb.

⁷² Lavický, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654), Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 597-599

„Odňatou část těla člověka lze za jeho života použít k účelům zdravotnickým, výzkumným nebo vědeckým, pokud k tomu dal souhlas.“⁷³ Části těl se zásadně odebírají při poskytování zdravotních služeb či zdravotní péče a následně je lze k obdobným účelům, tedy k účelům lékařské vědy a výzkumu, použít jen se souhlasem dotčené osoby. Podrobnější podmínky odběru a následného užití odňatých částí těla stanovuje zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách v § 80 a následujících tak, že jej lze provést pouze poskytovatelem zdravotní péče ve zdravotnickém zařízení, a to k vědeckým, výzkumným nebo výukovým účelům, pro potřeby transplantací podle transplantačního zákona, při léčbě příjemců podle zákona o lidských tkáních a buňkách, pro výrobu léčiv a pro další potřeby stanovené jinými právními předpisy. Kromě případů podle transplantačního zákona, které mají specifický režim, lze pro tyto účely část těla použít, pokud pacient byl s těmito možnostmi použití řádně obeznámen a vyslovil s nimi prokazatelný souhlas. V případě odběru z těla zemřelého, jen za předpokladu, že zemřelý svůj prokazatelný souhlas vyslovil za svého života. Tímto prokazatelným souhlasem je podle § 81 odst. 5 zákona o zdravotních službách písemný souhlas pacienta, případně zemřelého či osoby zemřelému blízké, s podpisem, který je úředně ověřen. Tento písemný souhlas lze nahradit záznamem o souhlasu pacienta, který pacient vyslovil ve zdravotnickém zařízení a který je doplněn podpisem pacienta a zdravotnického pracovníka. Pokud pacient není v důsledku neuspokojivého zdravotního stavu schopen svůj souhlas stvrdit vlastním podpisem, podepíše listinu na důkaz učiněného projevu vůle pacienta zdravotnický pracovník a osoba pacientovi blízká, která je přítomná, nebo způsobilý svědek. Oba tyto dokumenty se posléze stávají nezbytnou součástí zdravotnické dokumentace. I z institutu prokazatelného souhlasu jsou v zákoně uvedeny výjimky, např. souhlasu se nevyžaduje „při použití biologického materiálu pro potřeby výuky, vědy nebo výzkumu odebraného pacientovi při poskytování zdravotní péče nebo v souvislosti s pitvou z těla zemřelého, pokud u biologického materiálu nebo v souvislosti s jeho používáním ve výuce, vědě nebo výzkumu nebudou uvedeny takové údaje, z nichž by bylo možné identifikovat pacienta nebo zemřelou osobu.“⁷⁴

V návaznosti na § 111 občanského zákoníku upravuje § 112 přenechání části těla jinému. Zakotvuje však pouze možnost takto učinit a odkazuje na

⁷³ § 111 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb.

⁷⁴ § 81 odst. 4 písm. a zákona č. 372/2011 Sb.

ustanovení speciálních zákonů, konkrétně zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a případy, které byly nastíněny v předchozím odstavci, a zákona č. 285/2002 Sb., transplantačního zákona pro účely transplantací.

Odběr tkání a orgánů od žijícího dárce probíhá za striktních podmínek mimo jiných stanovených v § 3 a následujících transplantačního zákona. Odběr musí být proveden pouze v zájmu léčebného přínosu pro příjemce transplantovaného orgánu nebo tkáně a v době odběru není k dispozici vhodný orgán, příp. tkán, z těla zemřelého dárce a neexistuje jiná metoda, která by měla obdobný léčebný účinek. Třetí podmínka se zaměřuje na parametry orgánů či tkání, které mají být transplantovány do těla příjemce. Musí se jednat o část orgánu se schopností regenerace nebo adaptace, tzv. obnovitelné tkáně, jeden z funkčních párových orgánů, nebo dělohu, v případech nefunkční či chybějící dělohy, které zapříčiňují neplodnost pacientky. V případech darování tkání je speciální úpravou zákon č. 296/2008 Sb., o zajištění jakosti a bezpečnosti lidských tkání a buněk určených k použití u člověka (zákon o lidských tkáních a buňkách). Nakládání s lidskými tkáněmi a buňkami spadá do gesce Státního ústavu pro kontrolu léčiv. Čtvrtou podmínku tvoří svobodný, informovaný a konkrétní souhlas dárce, který takový souhlas skutečně udělil a který byl takový souhlas způsobilý dát. Velice zásadní fází udělování souhlasu je úplné poučení ze strany lékaře, který posuzuje zdravotní způsobilost dárce, o účelu, povaze a důsledcích transplantace včetně možných rizik s tím spojených. Takové srozumitelné poučení musí být bezprostředně před zákrokem zopakováno lékařem provádějícím odběr. Souhlas dárce, popř. zákonného zástupce osoby, která není plně svéprávná, může být kdykoli odvolán, a to i v průběhu odběru, avšak pouze za předpokladu, že nebyly provedeny nevratné úkony, jejichž přerušení by mělo za následek ohrožení života či zdraví dárce.⁷⁵

Jelikož se jedná o velmi citlivý zásah jak do osobnosti dárců, ať už živých či zemřelých, resp. jejich osob blízkých, tak do osobnosti příjemců, není takový odběr pouze otázkou právní a medicínskou, ale i morální. Z těchto důvodů zákon zřizuje etickou komisi, která vykonává dohled nad průběhem odběru, uplatňováním a výkonem práv dárců, a pokud se jedná o odběr od osob, které požívají zvýšené ochrany, jako jsou nezletilí, osoby zbavené svéprávnosti a osoby, které v důsledku aktuálního zdravotního stavu nejsou schopny posoudit veškeré dopady a rizika

⁷⁵ Srov. § 7 zákona č. 285/2002 Sb.

provedení odběru orgánu či tkáně, musí s takovým odběrem vyslovit souhlas. Její souhlas je nutný i za situace, kdy se odběr uskutečňuje ve prospěch příjemce, který není dárcovou osobou blízkou. Etická komise je nezávislou komisí, která může být ustanovena ad hoc či jako stálá statutárním orgánem poskytovatele zdravotních služeb provádějícího transplantační zákroky. Jelikož lze problematiku transplantací označit jako multidisciplinární, odpovídá tomu i obsazení etických komisí, které musí být složeny z jednoho klinického psychologa, jednoho právníka a nejméně tří lékařů. Rozhoduje většinou hlasů a v případě rovnosti je rozhodující hlas předsedy.⁷⁶

V rámci ucelenosti rozboru této problematiky a v souladu s názorem, že právo je jenom jedno, i když diverzifikováno do mnoha odvětví, je třeba zabrousit do práva trestního a uvést trestné činy související s neoprávněným nakládáním s lidskými tkáněmi a orgány, lidským embryem a lidským genomem zakotvené v dílu pátém hlavy první zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku. Jedná se o trestný čin neoprávněného odebrání tkání a orgánů, nedovoleného nakládání s tkáněmi a orgány, odběru tkáně, orgánu a provedení transplantace za úplatu a trestný čin nedovoleného nakládání s lidským embryem a lidským genomem. Zakotvením skutkových podstat těchto trestných činů do právního řádu reaguje Česká republika na mezinárodněprávní závazky, které vyplývají z Úmluvy o lidských právech a biomedicíně a z Dodatkového protokolu k Úmluvě o lidských právech a biomedicíně o zákazu klonování lidských bytostí, o kterých bylo již hovořeno. Zásah do tělesné integrity člověka může mít tedy dalekosáhlejší důsledky než jen vznik odpovědnosti občanskoprávní nebo disciplinární.⁷⁷

3.2.2. Nakládání s částmi lidského těla po smrti člověka

Okamžikem smrti člověka absolutní osobnostní práva zanikají, nastupuje však tzv. postmortální (chcete-li pietní) ochrana osobnosti člověka. Uplatňuje se v zásadě na všechny aspekty osobnosti, které měl zesnulý člověk za svého života, včetně lidského těla, které má nyní podobu ostatků a pozůstatků. „*Člověk má právo rozhodnout, jak bude po jeho smrti naloženo s jeho tělem,*“⁷⁸ není tedy možné

⁷⁶ Svejkovský, J., Vojtek, P., Arnoštová, L. a kol. *Zdravotnictví a právo*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2016, s. 211

⁷⁷ Jelínek, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. Obecná část. Zvláštní část. Šesté vydání. Praha: Leges, 2017, s. 563-568

⁷⁸ § 113 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb.

jednat v rozporu s tím, co si zesnulý pro případ své smrti zakázal. Nejedná se však o povinnost aktivně konat, nýbrž o povinnost zdržet se určitých zásahů do těla zemřelého a způsobů nakládání s ním, kterou zesnulý svým, z časového hlediska posledním platným, jednostranným projevem vůle určil. Tuto vůli musí respektovat i osoby zákonem k posmrtné ochraně zmocněny. Obecně není forma pro takové právní jednání zakotveno, není tedy vyloučeno, že bude učiněno ústně společně s prohlášením příbuzných či svědků. V některých případech, kdy má svolení vyvolat zvláštní účinky, vyžaduje určitý postup, např. případy podle § 116 občanského zákoníku. O tom však později.⁷⁹

Kdy však smrt z hlediska práva nastane? Odpověď najdeme v § 2 písm. e transplantačního zákona, ve kterém je základní pojem smrt definována jako „*nevratná ztráta funkce celého mozku, včetně mozkového kmene, nebo nevratná zástava krevního oběhu.*“ Důležitost tohoto momentu podtrhuje téměř totožné ustanovení § 10, zabývající se přípustností odběru od zemřelého dárce a náležitostmi zjištění smrti, konkrétně odst. 3, který zakotvuje dvě varianty zjištění smrti, a to prokázáním „*nevratné zástavy krevního oběhu,*“ nebo „*nevratné ztráty funkce celého mozku, včetně mozkového kmene v případech, kdy jsou funkce dýchání nebo krevního oběhu udržovány uměle (dále jen "smrt mozku").*“

3.2.2.1. Odběr tkání a orgánů od zemřelých dárců

„K odběru tkání a orgánů po smrti člověka existují dva přístupy. První presumuje nesouhlas a k tomu, aby orgány a tkáně zemřelého byly dále použity, vyžaduje výslovný souhlas člověka za jeho života. Tento systém bývá označován také jako tzv. opt-in. V rámci Evropy se tato presumpce uplatňuje např. v sousedním Německu, ve Velké Británii, v Dánsku, v Irsku a v Nizozemí, na ostatních kontinentech pak např. v Japonsku, v Austrálii, v USA nebo v Kanadě. Druhá koncepce, která se uplatňuje např. v Belgii, ve Francii, ve Finsku v Itálii, Rakousku a zakotvuje ho i český transplantační zákon, naopak presumuje souhlas s posmrtným odběrem tkání a orgánů, pokud člověk za svého života neprojeví opak,

⁷⁹ Lavický, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654), Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 602

tedy opt-out.⁸⁰ Podle naší úpravy jsme tedy všichni potenciálními dárci.⁸¹ Transplantace jsou založeny na lidské solidaritě, a pokud bychom přistoupili k první variantě, počty transplantací by se nepochybně snížily, a naopak mortalita by rostla. Z tohoto pohledu se koncepce opt-out zdá být přínosnější.⁸²

Transplantační zákon č. 285/2002 Sb. zakotvil novinku v do té doby platné a účinné právní úpravě v podobě prokazatelného nesouhlasu s posmrtným odběrem tkání a orgánů. Odběr z těla zemřelého je tedy možno provést pouze, pokud s tím zemřelý za svého života nevyslovil prokazatelný nesouhlas. Poté je jeho souhlas presumován. Aby nesouhlas mohl býti považován za prokazatelně vyslovený a vyvolával tak požadované zvláštní právní účinky, musí být zemřelý evidován v Národním registru osob nesouhlasících s posmrtným odběrem tkání a orgánů. Druhou variantou, kdy lze prokazatelný nesouhlas pokládat za vyslovený, je prohlášení pacienta učiněné ve zdravotnickém zařízení před ošetřujícím lékařem a jedním svědkem, že s takovým odběrem v případě jeho smrti nesouhlasí. V případě osob nezletilých nebo osob omezených ve svéprávnosti prokazatelný nesouhlas vyslovuje zákonný zástupce, a to buď za jejího života, nebo i po smrti.^{83 84}

Ministerstvo zdravotnictví zřizuje celkem 4 registry související s transplantacemi: Národní registr osob nesouhlasících s posmrtným odběrem tkání a orgánů, Národní registr dárců orgánů, Národní registr osob čekajících na transplantaci orgánů, Národní registr provedených transplantací orgánů. Při transplantačních úkonech hraje primární roli čas. Proto se při výběru nejvhodnějších příjemců uplatňuje princip naléhavosti, ale zároveň rovnosti čekatelů. Zpravidla se však bere na zřetel doba registrace v Národním registru osob čekajících na transplantaci orgánů. Spojení všech těchto principů má zajistit spravedlnost při realizaci transplantačních zákroků. Správu tří posledních

⁸⁰ Toužimská, E. *Ochrana osobnosti po smrti pacienta*. In. Právní prostor [online]. 21.10.2015 [cit. 1.3.2020]. Dostupné z: <<https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/ochrana-osobnosti-po-smrti-pacienta>>

⁸¹ § 16 odst. 3 zákona č. 285/2002 Sb. „Pokud nebylo prokázáno, že zemřelý vyslovil za svého života prokazatelně nesouhlas s posmrtným odběrem, platí, že s odběrem souhlasí.“

⁸² Garwood-Gowers, A. Time to Address the Problem of Post-Mortem Procurement of Organs for Transplantation Occurring without Proper Pre-mortem Consent. *European Journal of Health Law*. 2013, vol. 20, no. 4, p. 383-408

⁸³ Srov. § 16 odst. 1 a § 11 odst. 1 písm. a zákona č. 285/2002 Sb.

⁸⁴ Mužík, T. *Transplantace lidských tkání a orgánů II. – prokazatelný nesouhlas s odběrem a národní registry související s transplantacemi*. In. EPRAVO.CZ – Sbírka zákonů, judikatura, právo [online]. 29.8.2002 [cit. 22.2.2020]. Dostupné z: <<https://www.epravo.cz/top/clanky/transplantace-lidskych-tkani-a-organu-ii-prokazatelny-nesouhlas-s-odberem-a-narodni-registry-souvisejici-s-transplantacemi-18256.html%3e%20článek%20z%C2%A028.9.2002>>

zmíněných registrů vykonává Koordinační středisko transplantací a účast v nich je povinná. Údaje v Národním registru osob nesouhlasících s posmrtným odběrem tkání a orgánů spravuje a zpracovává Koordinační středisko pro resortní zdravotnické informační systémy.⁸⁵

Obecně podle zákona o zdravotních službách mohou být úkony na těle činěny nejdříve po uplynutí dvou hodin od úmrtí. Zákon však zná i výjimky, kterými jsou mimo jiné postupy podle transplantačního zákona.⁸⁶ Zjištění smrti potenciálního dárce musí provést 2 nezávislí lékaři, kteří se nesmějí zúčastnit následného odběru a transplantace a nemohou být ani ošetřujícím lékařem případného příjemce orgánů a tkání. Má-li být odběr uskutečněn před uplynutím stanovené doby dvou hodin, musí oba lékaři nejprve zaznamenat smrt v protokolu, podepsat ho a založit do zdravotnické dokumentace.⁸⁷

Kromě výše zmíněných podmínek přípustnosti odběru neopominul zákonodárce zakotvit také podmínky, za kterých je odběr od zemřelého dárce nepřipustný, a to: *„pokud zemřelý za svého života nebo zákonný zástupce zemřelého, který byl osobou, která není plně svéprávná, vyslovil prokazatelně nesouhlas s posmrtným odběrem tkání a orgánů; nelze-li na základě posouzení zdravotní způsobilosti vyloučit, že zemřelý trpěl nemocí či stavem, které by mohly ohrozit zdraví nebo život příjemce; pokud zemřelého nelze identifikovat.“*⁸⁸

Specifickému režimu podléhá odběr od zemřelého dárce, který je cizincem, zakotvený v § 10a transplantačního zákona. První situací, kdy je takový odběr možný, je v případě, že byl zemřelý držitelem tzv. dárcovské karty, dokladu o souhlasném projevu vůle k posmrtnému odběru a transplantaci jeho orgánů nebo tkání. Pokud poskytovatel zdravotních služeb nemá dárcovskou kartu k dispozici, vyžádá si informace o případném souhlasu či nesouhlasu zemřelého od osob cizinci blízkých. V praxi se ovšem často stává, že takové osoby nejsou lékařům známy. Za takovýchto okolností mohou vznést požadavek Koordinačnímu středisku transplantací, které u příslušných orgánů státu, jehož je cizinec občanem, příp. u diplomatické mise či konzulárního úřadu, zajistí potřebné kontakty a informace.

⁸⁵ Svejkovský, J., Vojtek, P., Arnoštová, L. a kol. *Zdravotnictví a právo*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2016, s. 212-213

⁸⁶ Srov. § 79 odst. 2 zákona č. 372/2011 Sb.

⁸⁷ Srov. § 10 odst. 1 a 2 zákona č. 285/2002 Sb.

⁸⁸ § 11 odst. 1 zákona č. 285/2002 Sb.

3.2.2.2. Postupy při úmrtí

Oznamovací povinnost má každý, bez výjimky, kdo se dozvěděl o úmrtí, případně našel tělo zemřelého člověka nebo jeho část, a netuší, zda taková událost byla již oznámena. V praxi se bude jednat o oznámení na tísňovou linku s číslem 112, neboť poskytovatel v oboru všeobecné praktické lékařství, popř. v oboru praktické lékařství pro děti a dorost, u kterého byl zesnulý registrován, nebo lékař vykonávající lékařskou pohotovost, nemusí být v inkriminovaný moment k dispozici.⁸⁹

Prohlídku těla zemřelého je nutné provést za všech okolností, vždy, bez ohledu na místo a příčinu úmrtí (tedy i v případě úmrtí ve zdravotnickém zařízení, a to i tehdy, když je příčina smrti známa). Prohlídkou těl zemřelých je sledováno hned několik účelů, a to, zjistit smrt osoby, pravděpodobné datum a čas úmrtí, pravděpodobnou příčinu smrti a rozhodnout o provedení či neprovedení pitvy. Termín pravděpodobnost je na místě zdůraznit, neboť při této zběžné prohlídce nemůže být stanovený čas ani příčina smrti s naprostou přesností. To v mnohých případech není možné, ani při bližším vědeckém zkoumání na pitevnách. Co se týká určení času smrti, vždy se bude pohybovat v určitém rozmezí a nikdy se nebude jednat o určení s přesností na minuty. V závislosti na okolnostech a místě úmrtí je tato povinnost uložena různým subjektům. Pokud se jedná o úmrtí ve zdravotnickém zařízení náleží tato povinnost poskytovateli, který takové zařízení provozuje. Dalším případem je úmrtí během poskytování přednemocniční neodkladné péče. V takovém případě zajistí prohlídku poskytovatel zdravotnické záchranné služby. V ostatních případech provede prohlídku těla zemřelého registrující poskytovatel v oboru všeobecné praktické lékařství, popř. v oboru praktické lékařství pro děti a dorost, a pokud je indisponován, tak lékař vykonávající lékařskou pohotovostní službu či lékař, se kterým má kraj pro tyto účely uzavřenou smlouvu.⁹⁰ Zvláštními případy jsou například úmrtí v zařízeních ozbrojených sil, v zařízeních, ve kterých je vykonávána vazba, trest odnětí svobody či zabezpečovací detence. V takových případech provádí prohlídku lékař, který vykonává lékařskou službu v takovém zařízení, tedy lékaři ozbrojených sil či lékaři Vězeňské služby ČR.⁹¹ Určitá specifika postupu vykazují i mimořádné události s hromadnými úmrtími. Hromadným úmrtím se rozumí taková událost, při které

⁸⁹ Srov. § 83 zákona č. 372/2011 Sb.

⁹⁰ Srov. § 84 zákona č. 372/2011 Sb.

⁹¹ Srov. § 85 zákona č. 372/2011 Sb.

zemře 10 a více osob. Místo tragédie lze pomyslně rozdělit na dvě části, a to na místo nálezů těl a tzv. vnější zónu. Ve vnější zóně lékaři záchranné služby provádějí tzv. triáž.⁹² Tento termín pochází z francouzštiny a v českém jazyce se mu nejbližší přibližuje výraz „třídění“, tedy třídění pacientů, obětí, podle pravděpodobnosti přežití a potřeby lékařské péče ve chvílích, kdy jsou zdravotnické zdroje omezeny a musí být alokovány tak, aby se zajistily maximální počty přeživších osob. Velitel složky Policie ČR je povinen zajistit přítomnost lékaře se způsobilostí v oboru soudní lékařství a lékaře vykonávající lékařskou pohotovost nebo lékaře, se kterým má kraj pro tyto případy uzavřenou smlouvu.^{93 94}

Právní úprava prohlídky těla zemřelého najdeme v zákoně č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a její specifika pak v prováděcím předpisu, kterým je vyhláška č. 297/2012 Sb., o náležitostech Listu o prohlídce zemřelého, způsobu jeho vyplňování a předávání místům určení, a o náležitostech hlášení ukončení těhotenství porodem mrtvého dítěte, o úmrtí dítěte a hlášení o úmrtí matky, v platném znění (vyhláška o Listu o prohlídce zemřelého). Základní povinnosti lékaře provádějící prohlídku těl zemřelých stanoví § 86 zákona o zdravotních službách. Ten vyplní příslušné části Listu a zajistí jejich distribuci subjektům stanoveným ve vyhlášce o Listu o prohlídce zemřelého v § 2, kterými jsou Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky, matriční úřad podle zákona č. 301/2002 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, osobě zajišťující pohřbení a provozovateli pohřební služby. Pokud lékař určí, že bude provedena zdravotní nebo patologicko-anatomická pitva, vyznačí to v Listu o prohlídce zemřelého a následně zajistí převoz těla. Pokud jsou lékaři známy osoby blízké, informuje je o úmrtí a případně o nutnosti provedení pitvy včetně údajů o poskytovateli, který pitvu provede. Pokud mu osoby blízké známy nejsou, může požádat o součinnost Policii ČR a snažit se je vyhledat. V případech, kdy pitva není nařízena, zpraví lékař, který prohlídku vykonal, o výsledcích registrujícího poskytovatele v oboru všeobecné praktické lékařství, popř. v oboru

⁹² „Třídění pacientů znali podle některých pramenů už staří Egypťané, ale do moderní medicíny se dostalo za napoleonských válek. Zavedl ho proslulý francouzský lékař a válečný chirurg Napoleonovy armády Dominique Jean Larrey, který bývá označován i za zakladatele urgentní medicíny, jak ji známe dnes.“ Garkisch, D. *Nové nařízení pro nemocnice: Triáž pacientů. Slovo se zajímavou historií.* In. Naše zdravotnictví [online]. 26.3.2020 [cit. 30.3.2020]. Dostupné z: <<https://www.nasezdravotnictvi.cz/aktualita/nove-narizeni-pro-nemocnice-triaz-pacientu-slovo-se-zajimavou-historii>>

⁹³ Srov. § 87 zákona č. 372/2011 Sb.

⁹⁴ Šustek, P., Holčápek, T. a kol. *Zdravotnické právo.* Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 401-405

praktické lékařství pro děti a dorost, pokud ho zná. Následně zákon o zdravotních službách vyjmenovává zvláštní povinnosti v několika specifických případech. Lékař je povinen bezodkladně informovat Policii ČR, jedná-li se o: „*podezření, že úmrtí bylo způsobeno trestným činem nebo sebevraždou; zemřelého neznámé totožnosti; úmrtí, ke kterému došlo za nejasných okolností; lékař provádějící prohlídku těla zemřelého provede jen nezbytné úkony tak, aby nedošlo ke zničení nebo poškození možných důkazů nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, nebo že jde o sebevraždu.*“⁹⁵ Méně frekventovanými, nikoliv však neskutečnými, jsou situace, kdy má lékař podezření, že zesnulý trpěl nebezpečnou infekční nemocí nebo byl kontaminován radioaktivní látkou. V takových případech neprodleně uvědomí orgán ochrany veřejného zdraví, u podezření na kontaminaci radioaktivní látkou navíc Státní úřad pro jadernou bezpečnost. Takové orgány následně stanoví nepřekročitelné podmínky pro přepravu, provedení pitvy a pohřbení zemřelého. Teprve poté, co jsou tyto podmínky jasně definovány a riziko, že tělo zemřelého bude zdrojem ohrožení, minimalizováno, může dojít k vydání těla pohřební službě.⁹⁶

3.2.2.3. Pitvy

Opakem presumovaného souhlasu v případě transplantací z těl zemřelých je presumovaný nesouhlas v případě pitev a užití lidského těla po smrti člověka pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům, který je zakotven v § 115 občanského zákoníku. Dle ustanovení § 113 občanského zákoníku lze však provést pitvu nebo použít lidské tělo po smrti člověka pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům i bez souhlasu zemřelého, avšak za předpokladu, že tak stanoví zvláštní zákon, kterým je zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách.⁹⁷

„V občanském zákoníku je zakotveno právo člověka projevit ještě za svého života souhlas, že jeho tělo nebo část má sloužit po jeho smrti pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům, nebo že jeho tělo může být pitváno. Bez

⁹⁵ § 86 odst. 1 písm. g zákona č. 372/2011 Sb.

⁹⁶ Lojdrová, E. a Šišlák, S. *Prohlídka těla zemřelého*. In. EPRAVO.CZ – Sbírnka zákonů, judikatura, právo [online]. 24.1.2017 [cit. 22.2.2020]. Dostupné z: <<https://www.epravo.cz/top/clanky/prohlidka-tela-zemreleho-104828.html>>

⁹⁷ Luxová, L. *Ochrana lidského těla po smrti*. In. EPRAVO.CZ – Sbírnka zákonů, judikatura, právo [online]. 22.10.2014 [cit. 1.3.2020]. Dostupné z: <<https://www.epravo.cz/top/clanky/ochrana-lidskeho-tela-po-smrti-95424.html?mail>>

tohoto souhlasu nelze pitvu provést. V důsledku výše uvedeného tak u „nepovinných“ pitev nastávají problémy a v důsledku toho mnoho nemocnic nechce přijmout riziko event. soudních sporů. Proto probíhá v České republice v současnosti mnohem méně pitev (cca jedna desetina předchozího stavu) a došlo také k výraznému omezení výzkumu z tkání získaných post-mortem. Dopad má tento zákon i na omezení výuky na lékařských fakultách, navíc se pro lékaře zemřelého pacienta ztrácí informace o správnosti diagnostických a terapeutických postupů.⁹⁸ Z tohoto je patrné, že se občanský zákoník bohužel dostává do rozporu se zákonem o zdravotních službách a nabízí se nám v těchto případech větší počet právních výkladů. „Někteří právníci zaujali stanovisko, že od 1. ledna 2014 nelze již provádět patologicko-anatomické a zdravotní pitvy bez předchozího písemného souhlasu toho, kdo má být pitván, který by byl udělen za jeho života. Pitvy se podle tohoto stanoviska mají provádět pouze tehdy, pokud jejich provedení zákon výslovně stanoví, v ostatních případech, lékař ani při nejasném úmrtí pacienta nemůže rozhodnout o provedení patologicko-anatomické nebo zdravotní pitvy, pokud k tomu předem nemá písemný souhlas osoby, která zemřela.“⁹⁹ Proti tomuto názoru se do opozice staví hned několik argumentů. Jak již bylo mnohokrát řečeno, zákon o zdravotních službách je k obecnému občanskému zákoníku v poměru lex specialis, zároveň má zákon o zdravotních službách stejnou právní sílu jako občanský zákoník. Jedná se o běžné zákony a při aplikaci základních interpretačních pravidel dovodíme subsidiární použití občanského zákoníku po uplatnění speciálních ustanovení zákona o zdravotních službách. Dále z § 113 odst. 2 občanského zákoníku tedy vyplývá, že pitvu lze i bez souhlasu zemřelého a jeho presumovaný nesouhlas provést, pokud to nařizuje zákon o zdravotních službách. Můžeme rozlišit dva základní případy. V prvním zákon explicitně provedení pitev nařizuje, jedná se o tzv. pitvy povinné. Ve druhém případě zákon stanoví, že o provedení patologicko-anatomické či zdravotní pitvy rozhoduje lékař, který provádí prohlídku těla zemřelého.¹⁰⁰ Taková to rozhodnutí mohou být revidována ze strany poskytovatele, který pitvu provádí, a který může zaujmout opačné stanovisko, než měl lékař, provádějící prohlídku těla, tzn. i přesto, že podle lékaře

⁹⁸ Roth, J. Právně-etická problematika pitev a výzkumu z tkání získaných post-mortem. *Neurologie pro praxi* [online]. 2015, roč. 16, č. 3, s. 137, [cit. 2.3.2020]. Dostupné z: <<https://neurologiepropraxi.cz/pdfs/neu/2015/03/05.pdf>>

⁹⁹ Mach, J. Nový občanský zákoník a pitvy. *Tempus medicorum* [online]. 2014, roč. 23, č. 2, s. 25, [cit. 2.3.2020]. Dostupné z: <https://www.lkcr.cz/doc/tempus_file/tempus-02_2014-91.pdf>

¹⁰⁰ Srov. § 86 odst. 1 písm. b zákona č. 372/2011 Sb.

nebylo nařízení patologicko-anatomické či zdravotní pitvy nutné, poskytovatel takovou pitvu provede a naopak.^{101 102}

Absolutní potřeba souhlasu se však uplatní u anatomických pitev z toho hlediska, že k provedení pitvy k výukovým, výzkumným či vědeckým účelům, je nutný předchozí písemný souhlas pacienta nebo podle zákona o zdravotních službách osoby blízké zesnulému. Zde se opět dostáváme do jakéhosi rozporu s občanským zákoníkem, který poněkud striktně uznává pouze výslovný souhlas samotného pacienta a nikoho jiného. „*Občanský zákoník stanoví zvláštní úpravu v tom smyslu, že pro její provedení je nutný souhlas člověka vyslovený pro případ smrti. Nepostačí tedy, že člověk provedení pitvy na svém těle výslovně nezakázal a rovněž nepostačuje udělení souhlasu ze strany osob vykonávající tzv. postmortální ochranu osobnosti zemřelého. Občanský zákoník zde právně politicky zvlášť deklaruje pietní ohled na vůli, kterou zemřelý za svého života mohl projevit, avšak neučinil tak. Vychází zde z toho to, že předmětem pitvy je tělo cizího člověka, a proto občanský zákoník preferuje pro případ posmrtného naložení s tělem takto zásadním způsobem vlastní vůli zemřelého člověka do té míry, že nemůže být nahrazena ani pouhou nečinností člověka, ani svolením pozůstalých osob.*“¹⁰³ Avšak je nutno opět podotknout, že zákon o zdravotních službách je lex specialis k občanskému zákoníku, a i v případě tohoto konfliktu, je potřeba aplikovat jeho ustanovení rozšiřující okruh osob způsobilých takový souhlas udělit přednostně, a komentované znění občanského zákoníku se stává obsolentním.

„*Kdo souhlasí, aby po jeho smrti bylo jeho tělo pitváno nebo použito způsobem podle § 113, zapíše své stanovisko do rejstříku vedeného podle jiného právního předpisu*“¹⁰⁴ Jedná se tedy o svobodný projev vůle osoby, který má podobu jednostranného právního jednání a který je úkonem v rámci výkonu absolutního osobnostního práva. Takový souhlas lze podle § 116 projevit i ve veřejné listině. V těchto případech se pak bude jednat o souhlas neadresný, který má právní účinky vůči každému. Lze však udělit i souhlas adresný, a to vůči konkrétnímu poskytovateli zdravotních služeb. V praxi se bude jednat o dárcovskou smlouvu mezi dárcem a poskytovatelem zdravotních služeb, kterým

¹⁰¹ Srov. § 88a zákona č. 372/2011 Sb.

¹⁰² Mach, J. Nový občanský zákoník a pitvy. *Tempus medicorum* [online]. 2014, roč. 23, č. 2, s. 25, [cit. 2.3.2020]. Dostupné z: <https://www.lkcr.cz/doc/tempus_file/tempus-02_2014-91.pdf>

¹⁰³ Lavický, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654), Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 603

¹⁰⁴ § 116 zákona č. 89/2012 Sb.

může být i např. anatomický ústav lékařské fakulty.¹⁰⁵ Souhlas s tím, že své tělo po smrti poskytneme k výukovým, vědeckým, nebo výzkumným účelům je vysoce humánním a úctyhodným činem, který si zasluhuje obdiv široké nejen odborné veřejnosti. Díky takovýmto lidem se poznatky vědy a zkušenosti zdravotníků posouvají neustále ku předu.¹⁰⁶ Takový souhlas lze kdykoliv bez udání důvodů odvolat. Co se týká formy odvolání, tak „*odvolá-li souhlas člověk ve zdravotnickém zařízení, může tak učinit prohlášením v písemné formě,*“¹⁰⁷ tedy ve formě přísnější. Jinak platí obecná ustanovení občanského zákoníku pro formy právních jednání. Pro to, aby takové odvolání vyvolávalo právní účinky není, na rozdíl od prvotního souhlasu, nutný zápis do rejstříku, a to ani v případě, že byl souhlas do takového rejstříku zapsán.¹⁰⁸

Výše jsme tedy rozebraly, k provedení jakých pitev je či není nezbytný souhlas dotyčného subjektu a v jaké formě. Nyní se zaměříme na jednotlivé druhy pitev a to, za jakým účelem se provádějí. Zákon o zdravotních službách rozlišuje v § 88 čtyři druhy pitev, které slouží ke zjišťování příčin a okolností úmrtí, a to pitvy patologicko-anatomické, zdravotní, soudní a anatomické.

Patologicko-anatomické pitvy „*se provádějí za účelem zjištění základní nemoci a dalších nemocí, komplikací zjištěných nemocí a k ověření klinické diagnózy a léčebného postupu u osob zemřelých ve zdravotnickém zařízení smrtí z chorobných příčin.*“¹⁰⁹ V § 88 odst. 2 zákon o zdravotních službách vyjmenovává případy, kdy se patologicko-anatomická pitva provádí vždy, tedy obligatorně, např. u žen, které zemřely v souvislosti s těhotenstvím, porodem, potratem, umělým přerušením těhotenství nebo v šestinedělí, u mrtvorozených dětí a dětí zemřelým do 18 let věku, u pacientů, kteří zemřeli během operace, nebo v případě kdy není dostatečně jasná příčina smrti, základní nemoci, dalších nemocí nebo jejich komplikací nebo klinická diagnóza. Zákon však upravuje i určité výjimky z této

¹⁰⁵ „*Anatomický ústav 1. LF UK má rejstřík dárců těl, kterých je v současné době (2014) asi 7000. Tito lidé podepsali smlouvu o zařazení do tohoto registru. Členství v něm není zavazující a své rozhodnutí si mohou kdykoliv rozmyslet. Pokud mají zájem mohou uvést jméno příbuzných, jímž je po kremaci oznámeno, kde si mohou popel zesnulého vyzvednout. Anatomický ústav si velmi váží tohoto jejich skutku a každý rok se uskuteční poděkování dárcům, na něž jsou pozváni příbuzní těch, jejichž těla byla v daném roce zpopelněna. Tento obřad má charakter ekumenické bohoslužby slova spojeného s hudbou a poděkováním studentům.*“ Grim, M., Naňka, O., Černý, K. a Brichová, H. *Anatomie od Vesalia po současnost: 1514-2014*. Praha: Grada, 2014, s. 179

¹⁰⁶ Mortuis vivos docent – mrtví učí živé.

¹⁰⁷ § 117 zákona č. 89/2012 Sb.

¹⁰⁸ Lavický, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654), Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 610

¹⁰⁹ § 88 odst. 1 písm. a zákona č. 372/2011 Sb.

povinnosti, kdy může lékař, který provádí prohlídku těla, nebo poskytovatel zdravotních služeb rozhodnout, že se taková pitva neprovede. Těmito výjimky jsou patologicko-anatomické pitvy žen, které zemřely v souvislosti s těhotenstvím, porodem, potratem, umělým přerušením těhotenství nebo v šestinedělí, plodů z uměle přerušovaných těhotenství provedených z důvodů genetické indikace nebo indikace vrozené vývojové vady plodu, dětí mrtvě narozených a dětí, které zemřely před 18. rokem života, pokud se jedná o úmrtí s jasnou příčinou a zesnulý za svého života vyslovil prokazatelný nesouhlas s provedením pitvy, popř. tento nesouhlas vyjádřili zákonný zástupce, opatrovník nebo osoba blízká, nebo v případě poskytovatele zdravotních služeb také pokud po dodatečném odborném posouzení je příčina smrti jasná.¹¹⁰ Druhým režimem je režim provádění patologicko-anatomických pitev fakultativně, pokud některé kritérium obsažené v § 88 odst. 2 tohoto zákona chybí.¹¹¹

Druhou kategorií jsou zdravotní pitvy které „se provádějí za účelem zjištění příčiny smrti a objasnění dalších ze zdravotního hlediska závažných okolností a mechanismu úmrtí u osob, které zemřely mimo zdravotnické zařízení nebo v něm náhlým, neočekávaným nebo násilným úmrtím, včetně sebevraždy.“¹¹² Obdobně jako v případě patologicko-anatomických pitev i zde zákon stanovuje případy, kdy se zdravotní pitva provádí poskytovatelem v oboru soudní lékařství vždy: „při náhlých a neočekávaných úmrtích, jestliže při prohlídce těla zemřelého nedošlo ke stanovení příčiny smrti nebo nebyla příčina smrti dostatečně objasněna; při všech násilných úmrtích včetně sebevraždy; při podezření, že úmrtí může být v příčinné souvislosti s nesprávným postupem při poskytování zdravotních služeb, které vyslovil zdravotnický pracovník zúčastněný na poskytování zdravotních služeb, lékař, který provedl prohlídku těla zemřelého, nebo osoba blízká zemřelému; při podezření, že úmrtí mohlo být způsobeno v souvislosti se zneužíváním návykových látek; u osob, které zemřely ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody nebo zabezpečovací detence.“¹¹³ I zde existují výjimky z těchto pravidel, které může udělit lékař provádějící prohlídku těla nebo poskytovatel zdravotních služeb podle ustanovení § 88a odst. 1 a 2 tohoto zákona. Jsou-li naplněny důvody pro provedení

¹¹⁰ Srov. § 88a odst. 1 a 2 zákona č. 372/2011 Sb.

¹¹¹ Šustek, P., Holčapek, T. a kol. *Zdravotnické právo*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 405-406

¹¹² § 88 odst. 1 písm. b zákona č. 372/2011 Sb.

¹¹³ § 88 odst. 3 zákona č. 372/2011 Sb.

jak pitvy patologicko-anatomické, tak pitvy zdravotní, provede se přednostně pitva zdravotní.¹¹⁴

„Soudní pitvy provádí poskytovatelé v oboru soudní lékařství. Převoz těla zemřelého k soudní pitvě a zpět zabezpečuje a hradí orgán činný v trestním řízení, který ji nařídil. Rovněž hradí i veškeré další náklady s pitvou spojené.“¹¹⁵ Soudní pitvy jsou tedy prováděny, pakliže orgány činné v trestním řízení mají podezření, že osoba zemřela v důsledku trestné činnosti, a ty ji také nařizují podle zákona č. 141/1961 Sb., trestního řádu. Mrtvolu lze poté pohřbit jen se souhlasem státního zástupce.¹¹⁶ Prohlídku těla a následnou soudní pitvu musí provádět dva znalci a podmínkou je, aby ani jeden neošetřoval zemřelého pro nemoc, kterou pacient trpěl před smrtí.¹¹⁷ Soudní pitva může být nařízena i v návaznosti na pitvu patologicko-anatomickou, zdravotní či anatomickou. Pokud se totiž během těchto pitev objeví podezření, že smrt nastala spácháním trestného činu, případně, že okolnosti úmrtí nejsou zcela jasné, piva se přeruší a toto podezření se oznámí Policii ČR. Poté je čistě na uvážení orgánu činného v trestním řízení, zda soudní pitvu nařídí či nikoli. Rozhodne-li ve lhůtě dvou hodin od oznámení poskytovatelem, že se soudní pitva nenařizuje, může být původní pitva dokončena.^{118 119} Je nutno podotknout, že některými nezbytnými úkony v trestním řízení, např. námi analyzovanou soudní pitvou či exhumací, může být zasaženo do osobnostních práv zakotvených v občanském zákoníku, což konstatuje i Ústavní soud ČR: „Dosažení účelu objasňování trestných činů a potrestání jejich pachatelů v trestním řízení je v demokratickém ústavním řádu pravidelně spjata s řadou nezbytných zásahů do osobnostních práv jiných osob, než podezřelého, resp. obviněného. Příkladem je možnost nařízení prohlídky a pitvy mrtvolý a její exhumace (§ 115 tr. řádu).“¹²⁰

Poslední a velmi významnou skupinu z hlediska medicínského rozvoje tvoří anatomické pitvy, které „se provádějí k výukovým účelům nebo pro účely vědy a výzkumu v oblasti zdravotnictví.“¹²¹ Z tohoto logicky vyplývají i speciální subjekty

¹¹⁴ Těšinová, J., Doležal, T. a Polícar, R. *Medicínské právo*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019, s. 273

¹¹⁵ § 88 odst. 5 zákona č. 372/2011 Sb.

¹¹⁶ Srov. § 115 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb.

¹¹⁷ Srov. § 105 odst. 4 zákona č. 141/1961 Sb.

¹¹⁸ Srov. § 88 odst. 7 zákona č. 372/2011 Sb.

¹¹⁹ Gnida, A. *K problematice zdravotní pitvy v českém právu*. In. EPRAVO.CZ – Sběrka zákonů, judikatura, právo [online]. 12.2.2004 [cit. 1.3.2020]. Dostupné z: <<https://www.epravo.cz/top/clanky/k-problematice-zdravotni-pitvy-v-ceskem-pravu-23475.html>>

¹²⁰ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 21.3.2002, sp. zn. III. ÚS 256/01

¹²¹ § 88 odst. 1 písm. d zákona č. 372/2011 Sb.

oprávněné takové pitvy provádět, kterými jsou univerzity, jež mají akreditovaný bakalářský nebo magisterský studijní program, jehož absolvováním studenti získají způsobilost v k výkonu zdravotnické profese. V tomto případě převoz a uložení těla spolu s hrazením nákladů zabezpečuje univerzita.¹²²

Zákon o zdravotních službách upravuje i některé technické související s uložením těl, která jsou předmětem pitvy, a dalšími dispozicemi s nimi, které bychom zřejmě čekali v nějakém prováděcím předpisu. Jako příklad lze uvést přesné rozmezí teplot v chladicích zařízeních¹²³ či v případě odebraných částí těl pokyny pro likvidaci.¹²⁴ Po dokončení pitvy (vztahuje se na všechny druhy pitev), je poskytovateli, který pitvu prováděl uložena ustanovením § 89 odst. 2 zákona o zdravotních službách povinnost informovat dva subjekty, a to poskytovatele, v jehož zdravotnickém zařízení k úmrtí osoby došlo, a registrujícího poskytovatele v oboru všeobecné praktické lékařství, popř. v oboru praktické lékařství pro děti a dorost, je-li mu znám. Jak je z tohoto ustanovení patrné, informační povinnost poskytovateli nevzniká vůči osobám blízkým zemřelému. Příbuzní zemřelého si o takové informace musí sami zažádat u poskytovatele, který pitvu prováděl, a na základě vyplnění formuláře jim bude zaslán výpis z pitevního protokolu.

3.3. Postmortální ochrana osobnosti

Absolutní osobnostní práva zanikají smrtí konkrétní osoby a nemohou být předmětem dědictví či jiného druhu právního nástupnictví. Právní ochrana osobnosti přetrvává i po smrti člověka, avšak v modifikované formě tzv. postmortální, chcete-li pietní, ochrany osobnosti. Zvláštní aktivní věcnou legitimaci k výkonu tohoto práva má okruh osob vymezený § 82 odst. 2 občanského zákoníku,

¹²² Srov. § 88 odst. 6 zákona č. 372/2011 Sb.

¹²³ § 90 zákona č. 372/2011 Sb. „Tělo zemřelého musí být ve zdravotnickém zařízení v době, kdy na něm nejsou prováděny žádné úkony, uloženo v chladicím zařízení zajišťujícím trvalé udržení teploty v rozmezí 0 °C až +5 °C. V případě, kdy doba uložení těla ve zdravotnickém zařízení od zjištění úmrtí přesáhne 1 týden nebo kdy to vyžaduje stav těla zemřelého, musí být tělo zemřelého uloženo v chladicím zařízení zajišťujícím trvalé udržení teploty nižší než –10 °C.“

¹²⁴ § 91 zákona č. 372/2011 Sb. „Části těla odebrané v souvislosti s poskytováním zdravotních služeb, plodové vejce, plodové lůžko (placenta) nebo těhotenská sliznice. . . (dále jen „anatomicko-patologický odpad“), se spalují ve spalovně poskytovatele, nemá-li poskytovatel vlastní spalovnu, ve spalovně jiného poskytovatele nebo v krematoriu, a to na základě smlouvy uzavřené s jiným poskytovatelem nebo provozovatelem krematoria. Obdobně se postupuje, jde-li o odebrané části těla zemřelého, které byly použity k vědeckým, výzkumným nebo výukovým účelům s tím, že jejich spálení zajišťuje a hradí ten, kdo je použil. Plody po potratu, které nebyly jako jiné lidské pozůstatky vydány k pohřbení postupem podle zákona o pohřbívání, se zpopelňují v krematoriu odděleně od anatomicko-patologického odpadu, a to na základě smlouvy uzavřené mezi poskytovatelem a provozovatelem krematoria.“

tedy kterákoli z osob jemu blízkých.¹²⁵ Tato ochrana není nijak časově omezena, nepromlčuje se, podmínkou pro její uskutečnění však je existence osob oprávněných k jejímu výkonu. V případě zemřelého, který byl osobou osamělou, postrádá tento druh ochrany v praxi význam. Postmortální ochrana není rozhodně shodná s vlastními přirozenými absolutními právy zemřelého, nicméně taxativní vymezení obsahu postmortální ochrany postrádáme. Totožný prvek obou těchto ochran spočívá v tom, čeho se poškozený může domáhat, konkrétně toho, aby se rušitel zdržel protiprávního jednání a aby odstranil určitý závadný stav.¹²⁶

Procesními předpisy bude dána při výkonu obecné postmortální ochrany v prvním stupni příslušnost okresního soudu, v případech zvláštní postmortální ochrany, např. řízení ve věcech podle autorského zákona, pak věcná příslušnost soudu krajského.¹²⁷

Podle ustanovení občanského zákoníku, pokud lidské ostatky nejsou uloženy na veřejném pohřebišti, „*má na jejich vydání právo osoba, kterou člověk před svou smrtí výslovně určil; jinak postupně jeho manžel, dítě nebo rodič, a není-li žádný z nich nebo odmítnou-li ostatky převzít, převezme je jeho dědic.*“¹²⁸ Právo na vydání lidských ostatků je relativním osobnostním právem konkrétně vymezeného okruhu pozůstalých osob. Je třeba zdůraznit, že se jedná o právo na ostatky zemřelého, nikoli na jeho pozůstatky. Zde nám do úpravy této problematiky vstupuje veřejnoprávní předpis, zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví, který obdobné pojmy definuje a na právo na ostatky navazuje úpravou nakládání s lidskými pozůstatky. Definici lidských pozůstatků získáme kombinací ustanovení § 2 písm. a), b) a c), podle které se lidskými pozůstatky rozumí mrtvé lidské tělo nebo jeho části do pohřbení, včetně těla mrtvě narozeného dítěte, dále plod po potratu, včetně biologických zbytků potratu, není-li možné je od plodu oddělit, a plod po umělém přerušeni těhotenství. Definice lidských ostatků je od této odvozena: „*Lidskými ostatky jsou lidské pozůstatky po pohřbení.*“¹²⁹ Jak je patrné, dělicí bod představuje okamžik pohřbení neboli „*uložení lidských pozůstatků do*

¹²⁵ § 22 zákona č. 89/2012 Sb. „*Osoba blízká je příbuzný v řadě přímé, sourozenec a manžel nebo partner podle jiného zákona upravujícího registrované partnerství (dále jen „partner“); jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké, pokud by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pocítovala jako újmu vlastní. Má se za to, že osobami blízkými jsou i osoby sešvagřené nebo osoby, které spolu trvale žijí.*“

¹²⁶ Lavický, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654), Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 551

¹²⁷ Srov. § 9 zákona č. 99/1963 Sb.

¹²⁸ § 92 zákona č. 89/2012 Sb.

¹²⁹ § 2 písm. d zákona č. 256/2001 Sb.

*hrobu nebo hrobky na pohřebišti nebo jejich zpopelnění v krematoriu.*¹³⁰ Pokud bychom tedy tyto pojmy zakomponovali do časové osy, vypadalo by to následovně: člověk → smrt → lidské pozůstatky → pohřbení → ostatky. Rozlišování těchto dvou pojmů a časové posloupnosti je velmi důležité i z pohledu práva trestního, k čemuž se vyjadřuje i Nejvyšší soud České republiky ve svém rozhodnutí z roku 2018 týkající se nakládání matky s tělem svého mrtvě narozeného dítěte, které hodila po porodu do kontejneru.¹³¹

Jelikož lidské ostatky nejsou věcí, nemůžeme ani ochranu práva na vydání ostatků procesně uplatňovat vlastnickou žalobou, nýbrž žalobou na plnění. Právo na vydání ostatků vzniká ex lege okamžikem pohřbení těla zemřelého. Toto právo pak zaniká uložením na veřejném pohřebišti, což je *„prostor určený k pohřbení lidských pozůstatků nebo uložení lidských ostatků v podobě míst pro hroby a hrobky nebo úložiště jednotlivých uren nebo rozptylové či vsypové louky nebo jejich kombinace.*“¹³² Jak tedy vyplývá z definic výše, pohřbením se rozumí i zpopelnění v krematoriu, a pokud by takovéto právo na vydání ostatků zákon nezakotvoval, příbuzní zemřelého by tak mohli být připraveni o možnost uložit po kremaci urnu s ostatky do hrobů.¹³³ Právo na vydání ostatků se může v určitých zvláštních případech obnovit, a to v situacích, kdy musí být ostatky z veřejného pohřebiště vyjmuty, např. pro účely exhumace podle trestního řádu.¹³⁴ Nemůžeme si nevšimnout, že zákon spojuje zánik předmětného práva s uložením ostatků na pohřebišťích veřejných, z čehož vyplývá, že právo nezaniká v případě uložení ostatků na pohřebišťích neveřejných, kterými jsou *„úcelová zařízení určená výlučně pro uložení lidských pozůstatků nebo lidských ostatků členů řeholních řádů nebo kongregací a prostory pro uložení lidských pozůstatků nebo lidských ostatků členů*

¹³⁰ § 2 písm. e zákona č. 256/2001 Sb.

¹³¹ K hanobení lidských ostatků Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 18.4. 2018, sp. zn. 4 Tdo 460/2018 *„Jak přitom z citované skutkové podstaty přečinu hanobení lidských ostatků vyplývá, trestněprávně je sankcionováno pouze vymezené nakládání pachatele s lidskými ostatky, tj. s takovými lidskými pozůstatky, které již byly pohřbeny. Z popisu jednání obviněné je zřejmé, že uvedeným způsobem nakládala s tělem mrtvě narozeného dítěte, které předtím pohřbeno nebylo. Nemohlo se tak jednat o lidské ostatky ve smyslu § 2 písm. d) zákona o pohřebnictví, ale „toliko“ o lidské pozůstatky podle § 2 písm. c) zákona o pohřebnictví. Jednání obviněné tudíž pod objektivní stránku skutkové podstaty přečinu hanobení lidských ostatků podle § 359 odst. 2 tr. zákoníku podřadit nelze, neboť zde absentuje objekt i objektivní stránka tohoto přečinu.“*

¹³² § 2 písm. f zákona č. 256/2001 Sb.

¹³³ Nutno podotknout zajímavou kolizi práv majetkových ke schránce, urně, ve které je popel umístěn, tedy věci movité (vlastnické žaloby), a samotných ostatků, které věci nejsou a nemohou tak být předmětem práva majetkového, nýbrž práva osobnostního relativního (žaloby na plnění).

¹³⁴ Srov. § 115 zákona č. 141/1961 Sb.

uzavřených, zejména příbuzenských, společenství,¹³⁵ ale také „účelová zařízení určená výlučně pro uložení lidských pozůstatků nebo lidských ostatků příslušníků registrovaných církví a náboženských společností, jejichž vnitřní předpisy a obřady neumožňují ukládání lidských pozůstatků nebo lidských ostatků na veřejném pohřebišti.“¹³⁶ Nelze však předpokládat, že by v takovém případě bylo právo na vydání ostatků zcela absolutní a ničím nepodmíněné, neboť minimálně musí takové nakládání s ostatky zcela vyhovět požadavku důstojného zacházení.¹³⁷

Pokud bychom svou pozornost blíže zaměřili na osoby, kterým právo na vydání ostatků náleží, zjistili bychom, že i v tomto případě je upřednostněna vůle zemřelého. První, komu takový nárok vzniká, je ten, koho zemřelý v posledním platném projevu vůle určil. Teprve pokud taková osoba neexistuje nebo odmítne ostatky převzít, přicházejí na řadu osoby blízké a to manžel, poté kterékoliv z dětí. Jaké důsledky bude mít v praxi sousloví kterékoliv z dětí? V případě, že již jeden z potomků má ostatky u sebe, ztrácí nárok na jejich vydání děti ostatní. Totéž platí pro rodiče zemřelého, kteří jsou taktéž oprávněni k vydání oba, nicméně v případě, že si ostatky nárokoval již jeden z nich, druhý nemůže jejich vydání vůči druhému z rodičů požadovat na základě tohoto práva. „Není-li žádný z nich nebo odmítnou-li ostatky převzít, převezme je jeho dědic,“¹³⁸ Zatímco předchozí zmínění měli právo na vydání ostatků, v případě dědiců se právo modifikuje na jakousi zbytkovou relativní osobnostní povinnost. Ani zakotvení takovéto povinnosti ovšem nezaručuje převzetí ostatků a důstojné zacházení s nimi v každém případě. Proto na takovéto situace pamatuje veřejnoprávní úprava, aby tak zákonodárce předešel případnému ohrožení veřejných zájmů a veřejného zdraví. Zákon o pohřebnictví proto zakotvuje v § 14 odst. 3 písm. h povinnost provozovatele krematoria „vyzvat k převzetí a předat urnu s lidskými ostatky vypraviteli pohřbu nebo provozovateli pohřební služby způsobem a ve lhůtě stanovené řádem krematoria; pokud vypravitel pohřbu nebo provozovatel pohřební služby do 12 měsíců ode dne zpopelnění urnu od provozovatele krematoria nepřevzme, je provozovatel krematoria povinen lidské ostatky uložit do společného hrobu na veřejném pohřebišti.“

¹³⁵ § 3 odst. 1 zákona č. 256/2001 Sb.

¹³⁶ § 3 odst. 2 zákona č. 256/2001 Sb.

¹³⁷ Lavický, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654), Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 552-555

¹³⁸ § 92 zákona č. 89/2012 Sb.

Dalším příkladem zásahu do osobnostního práva a porušení postmortální ochrany může být i případ, kterým se také zabýval Nejvyšší soud, kdy žalobkyně, matka zemřelého syna, který byl nájemcem bytu, žádala žalovaného, aby mohla předmětný byt po synovi vyklidit, případně si některé věci ponechat na památku. Součinnosti od žalovaného pronajímatele se však nedočkala, neboť ten byt vyklidil postupem odpovídající osamělému zemřelému a věci zlikvidoval.¹³⁹ Žalovaný tak zasáhl nejen do práva žalované na pietu a práva na soukromí a rodinný život, které je také jednou ze složek osobnosti, ale i do práva zemřelého na zachování důstojnosti.¹⁴⁰

Se zásadou důstojnosti, jež je člověku vlastní za života i po jeho smrti, souvisí také důstojné rozloučení v podobě pohřbu. „Člověk je oprávněn rozhodnout, jaký má mít pohřeb.“¹⁴¹ Stejně jako v případě práva na vydání ostatků, i zde se zachovává posloupnost oprávněných osob k takovému jednání, v případě, že zemřelý nezanechal o podobě pohřbu výslovné přání. Taxativní výčet osob představuje výjimku z obecného ustanovení § 82 odst. 2 zakotvující postmortální ochranu člověka, kdy se po smrti člověka může domáhat ochrany kterékoliv z osob jemu blízkých. O podobě pohřbu však může rozhodnout pouze „*manžel zemřelého, a není-li ho, děti zemřelého; není-li jich, pak rozhodnou rodiče a není-li jich, sourozenci zemřelého; nežijí-li, pak rozhodnou jejich děti a není-li ani jich, pak kterákoli z osob blízkých; není-li žádná z těchto osob, pak rozhodne obec, na jejímž území člověk zemřel.*“¹⁴²

Vůle zemřelého i pozůstalých je ovšem kogentně omezena opět veřejnoprávními předpisy z důvodu ochrany veřejných zájmů, kterými jsou mimo jiné zachování veřejného zdraví při přeměně tělesných pozůstatků na ostatky. Vychází se primárně z povinnosti respektovat vůli zemřelého ovšem v mezích jeho majetkových možností, neboť náklady pohřbu a opatření pohřebiště se hradí a priori z pozůstalosti, dále v mezích zakázaných jednání podle zákona o pohřebnictví a dalších zejména prováděcích předpisů při zachování principu důstojného nakládání s tělem zemřelého. Finanční náklady pohřbu musí být srovnatelné s životní úrovní, kterou zemřelý měl a „*pokud pozůstalost nestačí ke krytí nákladů toho způsobu*

¹³⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 16.8.2007, sp. zn. 30 Cdo 2782/2007

¹⁴⁰ *Právo na pietu*. In. EPRAVO.CZ – Sbíрка zákonů, judikatura, právo [online]. 21.8.2008 [cit. 1.3.2020]. Dostupné z: <<https://www.epravo.cz/top/soudni-rozhodnuti/pravo-na-pietu-55108.html?mail>>

¹⁴¹ § 114 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb.

¹⁴² § 114 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb.

*pohřbu, jaký si zesnulý přál, musí být pohřben alespoň slušným způsobem podle místních zvyklostí.*¹⁴³ Bylo by nepřístojné, ba přímo neetické požadovat po pozůstalých honosný pohřeb na úkor jejich vlastní životní úrovně. Nelze tedy po pozůstalých požadovat splnění úkonů, které neodpovídají jejich finančním možnostem. Samozřejmě je na rozhodnutí pozůstalých, resp. vypravitele pohřbu, kolik finančních prostředků nad rámec této hranice investují do posledního rozloučení. Kritéria pro horní hranici stanovena v tomto smyslu nejsou, ovšem náklady převyšující standard nese vypravitel sám. Z výše uvedeného vyplývá, že nedostatek majetku v pozůstalosti opravňuje pozůstalé k nerespektování přání zesnulého, jakou podobu jeho pohřbu má mít a jak má probíhat, při zachování alespoň minimálních standardů odpovídající místu, času a úzu, a z tohoto důvodu se nemůže jednat o porušení postmortální ochrany.¹⁴⁴

¹⁴³ § 114 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb.

¹⁴⁴ Lavický, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654), Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 605-608

4. Zásahy do integrity osobnosti a její ochrana v rámci poskytování zdravotní péče

Právní úprava zdravotní péče zaznamenala v posledních desetiletích značný rozvoj, který vygradoval v nové právní odvětví zdravotnického práva. Ústředními subjekty vztahů, které zdravotnické právo upravuje, je lékař a pacient. Vzhledem k tomu, že se jedná o specifické a intimní vztahy, úpravu nenajdeme pouze v kodexech právních, ale i etických, a to i přesto, že řada etických norem bylo do práva transformována. Hlavní účelem takových vztahů je poskytování zdravotní péče, kterou se podle zákona o zdravotních službách rozumí „*soubor činností a opatření prováděných u fyzických osob za účelem předcházení, odhalení a odstranění nemoci, vady nebo zdravotního stavu, udržení, obnovení nebo zlepšení zdravotního a funkčního stavu, udržení a prodloužení života a zmírnění utrpení, pomoci při reprodukci a porodu a posuzování zdravotního stavu,*“¹⁴⁵ dále různé zdravotní výkony prováděné zdravotnickými pracovníky a odborná lékařská vyšetření podle zákona o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek.¹⁴⁶ Pro úplnost dodám, že pojem zdravotní péče není synonymem pojmu zdravotní služba.¹⁴⁷ Flagrantní chybou by bylo vnímat vztah lékař pacient jako asymetrický, kdy jedna strana, pacient, disponuje pouze právy a druhá, poskytovatel zdravotních služeb, lékař, pouze povinnostmi. I přesto, že jsou práva pacientů dávana do popředí, což je naprosto logické a zcela v pořádku, vzhledem k tomu, že pacient vždy trpí nějakou újmou, a proto může být vnímán jako slabší strana, lékař také disponuje právy – zejména právem na odměnu.¹⁴⁸

Pro někoho může být překvapením, že vztahu lékař pacient vyhrazuje občanský zákoník zvláštní smluvní typ, tzv. smlouvu o péči o zdraví zakotvenou v § 2636 a násl. Lékař je podle této smlouvy, která je ve většině případů uzavírána konkludentně, odpovědný za řádné poskytnutí služby, kterou se myslí, zdravotní služba, především zdravotní péče, na náležité profesionální úrovni, nikoliv však za

¹⁴⁵ § 2 odst. 4 písm. a zákona č. 372/2011 Sb.

¹⁴⁶ Srov. § 2 odst. 4 písm. b a c zákona č. 372/2011 Sb.

¹⁴⁷ Zdravotní službou se rozumí poskytování zdravotní péče, dále např. konzultační služby, nakládání s tělem zemřelého, včetně převozu těla zemřelého na patologicko-anatomickou pitvu nebo zdravotní pitvu, zdravotní záchranná a zdravotní dopravní služba, činnost odběrových zařízení, tkáňových zařízení, zařízení transfuzní služby nebo krevní banky a záchytná služba. Srov. § 2 odst. 2 a 3 zákona č. 372/2011 Sb.

¹⁴⁸ Doležal, T. *Vztah lékaře a pacienta z pohledu soukromého práva*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 9-16

výsledek. Jedná se tedy o soukromoprávní obligační vztah ovšem silně modifikován veřejnoprávní úpravou, která práva a povinnosti smluvních stran, tj. poskytovatele a pacienta, rozebírá mnohem podrobněji. Konkludentně je smlouva uzavřena tak, že pacient navštíví lékaře za účelem poskytnutí zdravotní péče (oferta) a lékař mu takovou péči poskytne (akceptace). Zákon pamatuje i na případy, kdy je pacientem nezletilý, osob s omezenou svéprávností či osoba, která je v bezvědomí. V případě osob nezletilých a osob s omezenou svéprávností uzavírají smlouvu zákonní zástupci. Pokud se pacient v době započetí lékařské péče nachází v bezvědomí, je vyloučeno, aby ke vzniku smluvního vztahu došlo, protože zcela absentuje základní prvek kontraktačního práva a zásady dispoziční, kterým je projev vůle. Za takových podmínek bude lékař poskytovat zdravotní péči v režimu jednatelství bez příkazu. Pozoruhodný je i fakt, že smlouvu o péči o zdraví nelze ztotožňovat s institutem informovaného souhlasu. Jedná se o odlišné právní režimy.¹⁴⁹

Rozvoj medicínského práva se odráží v informační povinnosti, kdy každý pacient musí být i před sebemenším zákrokem varován i před těmi nejméně pravděpodobnými a nejméně poškozujícími následky a riziky. *„Je to realita současné doby, kdy kvůli hrozícím žalobám i trestním oznámením se lékař nutně stává právnicky opatrnějším, což však nemusí být vždy ve prospěch pacienta. Již profesor Arnold Jirásek varoval: „Běda bude pacientovi, až lékař přestane být sebevědomě odvážným a stane se právnicky opatrným.“*¹⁵⁰

Zdravotnické právo upravuje široké spektrum situací, které mohou mezi pacientem a lékařem, ale v některých případech i mezi příbuznými pacienta, dalším zdravotnickým personálem apod., vznikat, např. otázky související s autonomií pacienta (např. informovaný souhlas, dříve vyslovená přání, nesouhlas - reverz), vedením zdravotnické dokumentace, povinnou mlčenlivostí lékaře a se zdravotními službami probíhajícími za zvláštních podmínek (např. sterilizace, umělé přerušování těhotenství, asistovaná reprodukce, kastrace, transplantace, změna pohlaví transsexuálních pacientů). K podrobnějšímu rozboru jsem vybrala nejelementárnější podmínku, kterou lékař musí při výkonu svého povolání a poslání

¹⁴⁹ Doležal, T. *Vztah lékaře a pacienta z pohledu soukromého práva*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 124-139

¹⁵⁰ Ptáček, R., Bartůněk, P. a kol. *Lékař a pacient v moderní medicíně: etické, právní, psychologické a klinické aspekty*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2015. Edice celoživotního vzdělávání ČLK. s. 44

splňovat, jednání lege artis, a dále institut, který prohlubuje autonomii vůle, a to dříve vyslovená přání pacienta.

4.1. K postupu lege artis, non lege artis a vitium artis

Pokud se jako pacienti svěříme do rukou lékařů a dalších zdravotních pracovníků, spoléháme na to, že se nám dostane té nejlepší možné odborné péče v naději, že všichni kolem nás budou jednat podle svého nejlepšího vědomí a svědomí ideálně s využitím všech jejich zkušeností, schopností a znalostí z oblasti medicíny. Spoléháme, že pracovníci zdravotnických oborů disponují nejen vysokými morálními, ale i odbornými kvalitami, neboť v kritických chvílích jim svěřujeme do rukou naše životy a zdraví. Základní povinností poskytovatele zdravotní péče je postupovat při poskytování zdravotních služeb a při provádění zásahů do integrity osobnosti „lege artis“, v překladu podle „zákona umění“. Zákonem se zde rozumí nejen normy právní, ale především ustálené postupy, procedury a zákroky činěné na lidském těle za účelem zachování života a zdraví pacienta, a uměním pak lékařská věda. Z výše uvedeného plyne více než naléhavá potřeba zakotvení postupu lege artis, nejen v medicíně, ale i v našem právním řádu.

Opět se naše pozornost obrací k základnímu mezinárodněprávnímu předpisu zabývající se zdravotnickým právem, kterým je Úmluva o lidských právech a biomedicíně, která ve svém čl. 4 nazvaném Profesionální standardy zakotvuje základní tezi postupu lege artis: „*Jakýkoliv zákrok v oblasti péče o zdraví, včetně vědeckého výzkumu, je nutno provádět v souladu s příslušnými profesními povinnostmi a standardy.*“¹⁵¹ Aby byla zajištěna ústavněprávní a mezinárodněprávní konformita českého právního řádu, byla tato zásada převzata, lépe řečeno upřesněna, neboť fundament obsahovala již předchozí právní úprava v podobě zákona č. 20/1996 Sb., o péči o zdraví lidu, zákonem č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a definována jako jedno z pacientových práv, tedy „*právo na poskytování zdravotních služeb na náležitě odborné úrovni,*“¹⁵² kterou se rozumí „*poskytování zdravotních služeb podle pravidel vědy a uznávaných medicínských postupů, při respektování individuality pacienta, s ohledem na konkrétní podmínky*

¹⁵¹ Čl. 4 sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 96/2001 Sb.m.s., o přijetí Úmluvy na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: Úmluva o lidských právech a biomedicíně

¹⁵² § 28 odst. 2 zákona č. 372/2011 Sb.

a objektivní možnosti.“¹⁵³ Občanský zákoník se k postupu *lege artis* vyjadřuje v § 2636 a násl. zabývající se péčí o zdraví. Poskytovatel zdravotní péče postupuje podle smlouvy o péči o zdraví s péčí řádného odborníka, a to i v souladu s pravidly svého oboru.^{154 155}

Asi nejdůležitějším faktorem, který je třeba si uvědomit v případě pochybností o správnosti rozhodnutí lékaře, je to, že ne každá újma, která vznikla v důsledku provedeného lékařského zákroku či zvoleného lékařského postupu, může založit odpovědnost za takovou újmu. Jednáním, na jehož základě může vzniknout sekundární odpovědnost v podobě sankce, je pouze jednání „*non lege artis*.“ Jakousi definici, co patří do rámce jednání *lege artis* zákon tedy poskytuje, ovšem co je jednáním *non lege artis*? Odpověď musíme hledat spíše v oblasti medicíny než práva. Postupy *non lege artis* lze rozdělit do čtyř pomyslných okruhů. Prvním okruhem jsou případy, kdy lékař nedodržel některý z uznávaných odborných postupů, které lze nalézt v tzv. léčebných standardech, a vybočil tak ze svých kompetencí. Nedodržení může spočívat nejen ve zvolení metody, která je sice uznávána, avšak vzhledem k individuálním okolnostem případu zcela neadekvátní, ale také ve zvolení postupu, který je zastaralý, neboť obsah medicínských standardů se neustále vyvíjí a zdokonaluje, nebo který je naopak inovativní a dosud neschválený. Druhou skupinou problematického chování tvoří vlastnosti lékařů ať už je to nedostatečná odbornost např. v případě neatestovaných lékařů, přeceňování nebo naopak podceňování svých schopností či nedostatečná úroveň zkušeností, zručnosti a dovedností. Nesprávné či zcela chybějící poučení pacienta, neseznámení ho s riziky a průběhem léčebné procedury, a v určitých případech absence informovaného souhlasu pacienta,¹⁵⁶ nedůsledné vedení zdravotnické dokumentace či delegace úkolů na ostatní zdravotnický personál, který k nim není dostatečně kvalifikován ani oprávněn, tvoří třetí kategorii postupu *non lege artis*. Poslední skupina obsahuje otázky spojené s diagnostickými úkony,

¹⁵³ § 4 odst. 5 zákona č. 372/2011 Sb.

¹⁵⁴ Srov. § 2643 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb.

¹⁵⁵ Holík, M. *Nová definice „lege artis“ a zákon o zdravotních službách*. In. EPRAVO.CZ – Sbírká zákonů, judikatura, právo [online]. 21.3.2012 [cit. 10.3.2020]. Dostupné z: <<https://www.epravo.cz/top/clanky/nova-definice-lege-artis-a-zakon-o-zdravotnich-sluzbach-81282.html>>

¹⁵⁶ § 99 zákona č. 89/2012 Sb. „*Je-li život člověka v náhlém a patrném nebezpečí a nelze-li souhlas ve stavu nouze získat ani v jiné než stanovené formě, lze okamžitě zakročit, pokud to je ve prospěch dotčené osoby nezbytné.*“ Ovšem i v takových případech musí být dodatečně poučen. Srov. § 103 zákona č. 89/2012 Sb.

nesprávně odhadnutou mírou rizika a nepředáním pacienta na specializované pracoviště.¹⁵⁷

Nutno zdůraznit, že při rozhodování, zda jednání bylo v souladu s lege artis, je nanejvýš žádoucí posuzovat případ zcela individuálně, komplexně včetně všech konsekvencí a detailů, neb lékař není bůh, ale také jenom člověk. Vždy je nutno vycházet z poznatků a informací, které měl lékař k dispozici v době rozhodování o dalším postupu, nikoli z pozdějších. Kromě vlastností a schopností lékařů se zohledňují i konkrétní možnosti a podmínky poskytovatele zdravotních služeb, které má objektivně dané objemem finančních prostředků, kvantitou zdravotnického personálu, přístrojovou technikou a celkovou vybaveností zdravotnického zařízení. Je tedy limitován nejen lidskými faktory, ale též faktorem ekonomickým, a toto vše musí být v konkrétním případě bráno na zřetel.

I celkově správný a zcela vhodný postup vzhledem k situaci může mít své chyby a určité nepříjemné následky. Tomuto odpovídá termín „vitium artis“ neboli „chyba v umění.“ Každý lékařský zákrok je spojen s určitou mírou rizika, neboť i když se jedná o malý či šetrný lékařský zásah, pořád je to zásah. Proto je nezbytně nutné, aby byl zvolen takový postup, který oné riziko nejvíce minimalizuje. Další zárukou představuje také onen informovaný souhlas, který má pacientovi umožnit rozhodnout se, zda takové riziko podstoupí či nikoli, což ovšem nezbavuje zdravotnické zařízení odpovědnosti v případě jednání non lege artis. Termín vitium artis nemá jednoznačně definovaný význam. Pokud bychom se o takovou definici pokusili, bylo by vhodné použít sousloví jako např. omyl, chyba, neúspěch v jinak vhodně zvoleném a správně aplikovaném postupu léčby. Zcela odlišnou situaci by představoval vhodně zvolený, avšak celkově nesprávně provedený postup léčby. Pak by se takové jednání za postup non lege artis skutečně považovat dalo. Z výše zmíněného lze dovodit, že i postup lege artis může obsahovat prvky vitium artis a zároveň se nebude jednat o jednání non lege artis.¹⁵⁸

„Specifikum sporů o náhradu škody v souvislosti s poskytováním zdravotní péče spočívá v tom, že otázku, zda zdravotnické zařízení postupovalo v souladu se

¹⁵⁷ Saxlová, J. *K postupu lege artis při poskytování zdravotních služeb*. In. EPRAVO.CZ – Sbírnka zákonů, judikatura, právo [online]. 28.7.2016 [cit. 10.3.2020]. Dostupné z: <<https://www.epravo.cz/top/clanky/k-postupu-lege-artis-pri-poskytovani-zdravotnich-sluzeb-102397.html>>

¹⁵⁸ Doležal, T. *Ještě jedno rozhodnutí Nejvyššího soudu – k pojmu „vitium artis“*. In. Zdravotnické právo a bioetika [online]. 3.7.2012 [cit. 10.3.2020]. Dostupné z: <<https://zdravotnickepravo.info/jeste-jedno-rozhodnuti-nejvyssiho-soudu-k-pojmu-vitium-artis/>>

současnými dostupnými poznatky lékařské vědy (lege artis), je nutno posuzovat za pomoci znalců – lékařů, a podkladem pro právní závěr o porušení uvedené povinnosti je zpravidla znalecký posudek z oboru zdravotnictví. Jak škůdce jednal, je otázkou skutkovou; jak měl jednat, je sice právní úvahou, avšak prakticky převoditelnou na otázku, jak v daných okolnostech jedná patřičně rozumná a zodpovědná osoba dané profese a kvalifikace. Tím se v podstatě rovněž blíží otázce skutkové, kterou soud zjišťuje cestou znaleckého posouzení, tedy dokazování.“¹⁵⁹

V takovýchto sporech se soud tedy neobejde bez znaleckých posudků vyhotovených znalci z oboru lékařské vědy. Znalecké posudky spadají do kategorie důkazů, které soud hodnotí podle své úvahy nejen izolovaně, ale i ve vzájemných souvislostech se vším, co vyšlo v řízení najevo.¹⁶⁰ Z toho vyplývá, že znalecký posudek, ve kterém znalec popíše skutkovou stránku věci, soud následně nezávisle zhodnotí a daný skutkový stav subsumuje pod legální definici jednání lege artis. To znamená, že k závěrům učiněných ve znaleckých posudcích přihlédne, ovšem není jimi absolutně vázán. Konečné rozhodnutí, zda jednání lékařů odpovídá zásadám lege artis či nikoli, přísluší výhradně soudu.¹⁶¹

V určitých specifických případech poskytování zdravotní péče, může docházet k omezování osobní svobody. Takovými případy jsou, mimo poskytování péče na infekčních a kožních odděleních, zejména detence a péče o osoby s duševní poruchou v psychiatrických léčebnách a obdobných zařízeních. Odpovídají zásahy, při kterých je omezena svoboda jednotlivce postupům lege artis? V opozitu zde stojí dva zájmy: svoboda jedince a svoboda společnosti. Vyvážený poměr mezi těmito dvěma zájmy je dynamickým problémem s nejasným řešením. Společnost vložila do rukou lékařů poměrně rozsáhlé pravomoci a jedním z důvodů, proč tak učinila, byla záruka bezpečí, svobody a ochrany před osobami, které jsou nebezpečné nejen sami sobě, ale i svému okolí. Součástí pravomocí je rovněž použití různých omezovacích prostředků. I odborníci z oboru psychiatrie a psychologie se shodli a vyjádřili svůj názor na omezování svobody takto: „Hospitalizační péče se musí řídit zásadou nejmenší restrikce. Avšak koncept absolutního nepoužívání omezovacích prostředků považujeme v současné době za

¹⁵⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26.10.2011, sp. zn. 25 Cdo 4223/2009

¹⁶⁰ Srov. § 132 zákona č. 99/1963 Sb.

¹⁶¹ Saxlová, J. *K postupu lege artis při poskytování zdravotních služeb*. In. EPRAVO.CZ – Sbírnka zákonů, judikatura, právo [online]. 28.7.2016 [cit. 10.3.2020]. Dostupné z: <<https://www.epravo.cz/top/clanky/k-postupu-lege-artis-pri-poskytovani-zdravotnich-sluzeb-102397.html>>

*nerealistický. Omezovací prostředky jsou součástí běžné péče v těch zařízeních, které se starají o všechny akutní případy pacientů s duševní poruchou v definované spádové oblasti. Samozřejmě jejich použití musí mít svoji zákonnou bázi. Přijetím národních či mezinárodních klinických vodítek je vhodným krokem k tomu, aby osobní svoboda duševně nemocných během hospitalizace byla maximální.*¹⁶² Dalo by se shrnout, že v celkovém přístupu k psychiatrickým pacientům je převážně volena zlatá střední cesta ve smyslu, celkového permissivního, socializujícího a integrujícího přístupu, ovšem s použitím trestajících a omezujících opatření v patologických případech, kdy pacientovo chování může zapříčinit újmu na zdraví nejen jemu, ale i příslušníkům širší společnosti.¹⁶³ K problematice pacientů s duševní poruchou a postupu *lege artis* vyjádřil své stanovisko i Nejvyšší soud České republiky ve svém rozhodnutí z roku 2013. Případ se týkal mentálně retardované pacientky hospitalizované v psychiatrické léčebně. Léčba zahrnovala oné omezovací prostředky jako např. spánek v zaskřívaném lůžku, ostříhání do hola, přivazování atd. Nejvyšší soud takové použití omezujících opatření neshledal jako postup *non lege artis* či *contra lege artis*, ale konstatoval, že i když byl léčebný postup na náležité odborné úrovni, mohlo dojít k porušení lidské důstojnosti a tělesné integrity.^{164 165}

4.2. Dříve vyslovená přání pacienta

Vedle institutu informovaného souhlasu jsou dříve vyslovená, chcete-li projevená, přání pacienta nejvýraznějším projevem autonomie vůle pacienta. Ač při prvotním pohledu na tyto dva instituty nemusí být podobnost přímo patrná, při bližší komparaci zjistíme, že dříve vyslovená přání pacienta jsou ve své podstatě uděleným informovaným souhlasem pro případ, že se bude nacházet ve stavu, ve kterém informovaný souhlas nebude moci dát. Lze konstatovat, že dříve vyslovená přání představují informovaný souhlas udělovaný s velkým předstihem, ne bezprostředně před zákrokem, a časovou působností do budoucna. Kromě

¹⁶² Ptáček, R., Bartůněk, P., Mach, J. a kol. *Lege artis v medicíně*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2013. Edice celoživotního vzdělávání ČLK. s. 150

¹⁶³ Ptáček, R., Bartůněk, P., Mach, J. a kol. *Lege artis v medicíně*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2013. Edice celoživotního vzdělávání ČLK s. 145-153

¹⁶⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 14.5.2013, sp. zn. 30 Cdo 3223/2011

¹⁶⁵ Metelka, J. *Jen lege artis nestací*. In. EPRAVO.CZ – Sbírnka zákonů, judikatura, právo [online]. 23.10.2013 [cit. 10.3.2020]. Dostupné z: <<https://www.epravo.cz/top/clanky/jen-lege-artis-nestaci-92512.html>>

svobodného projevu vůle, obsahuje institut dříve vyslovených přání také právo na sebeurčení – právo rozhodnout, jak má být s mým tělem nakládáno, právo na rozvoj vlastní osobnosti a právo na nedotknutelnost, tedy právo na zachování psychické a fyzické integrity a právo na ochranu před zásahy do ní.¹⁶⁶

Dříve vyslovená přání (advance directives) mohou mít tři podoby, resp. lze je rozdělit do tří pomyslných kategorií, vyjádřené anglickými ekvivalenty „living will“, „substitute decision-making a „values history“. Všechny tři směřují k prosazení vůle pacienta, ovšem český právní řád zakotvuje dříve vyslovená přání pouze v podobě living will, tedy vůli pacienta pro situace, kdy nebude schopen platně právně jednat a právně relevantním způsobem svou vůli a své stanovisko k dalšímu postupu léčby vyjádřit. Autonomie vůle tak přesahuje konkrétní reálné místo a čas. Na jedné straně se může jednat o vyslovená přání pro situace nepředvídatelné, nahodilé, např. úrazy, nehody a následné kóma či bezvědomí, a na druhé pro situace, které lze předvídat na základě prognózy nemoci, např. Alzheimerova choroba, demence, rakovina, spinální svalová atrofie apod. Substitute decision-making spočívá v projevu vůle, kterým pacient určí, zplnomocní, kompetentní osobu, která za něj bude rozhodovat v případě, že už on sám rozhodování schopen nebude. V českém zdravotnickém právu se tato forma objevuje pouze omezeně v § 33 zákona o zdravotních službách. Values history spočívá v jakémsi životním plánu, který obsahuje hodnoty a přesvědčení, které pacient za svého života vyznával a formoval jimi vlastní budoucnost. Podle tohoto konceptu by měl ošetřující lékař brát takovéto preference a životní postoje v potaz a jednat, pokud možno, s nimi v souladu. Values history může být značnou měrou modifikována i náboženským vyznáním, např. veřejnosti známý případ svědků Jehovových a jejich kategorický nesouhlas s poskytováním krevních transfuzí, či křesťanů a jejich odmítavý postoj vůči umělému přerušování těhotenství. Bez ohledu na to, jak takové postoje a názory mohou působit iracionálně, je zdravotnický personál povinen je respektovat a nepodnikat kroky, které by se takovým přesvědčením přičily, i kdyby hrozilo riziko komplikací.¹⁶⁷

¹⁶⁶ Rosinová, A. *Dříve vyslovená přání a náboženské vyznání, část I.* In. Právní prostor [online]. 19.1.2018 [cit. 19.3.2020]. Dostupné z: <<https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/drive-vyslovene-prani-a-nabozenske-vyznani>>

¹⁶⁷ Doležal, A. *Dříve vyslovená přání (advance directives). Právní a etické úvahy.* In. Právní prostor [online]. 13.2.2018 [cit. 19.3.2020]. Dostupné z: <<https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/drive-vyslovena-prani-advance-directives-pravni-a-eticke-uvahy>>

Východiskem české právní úpravy dříve vyslovených přání se opět stal ústřední mezinárodní předpis zdravotnického práva, Úmluva o lidských právech a biomedicíně, které v čl. 9 zakotvuje premisu, že: „*Bude brán zřetel na dříve vyslovená přání pacienta ohledně lékařského zákroku, pokud pacient v době zákroku není ve stavu, kdy může vyjádřit své přání.*“ Obdobnou definici převzal i zákon č. 372/2011 Sb., do svého paragrafu 36 odst. 1. Původně měl tento institut v českém právním prostředí omezenou platnost, a to na 5 let od jeho projevení. Toto ovšem Ústavní soud České republiky nepovažoval za ústavně-konformní a s účinností od 10.12.2012 omezení zrušil. Dříve vyslovené přání nemůže pozbýt platnosti jenom proto, že pacient např. v případě dlouhodobé hospitalizace ve stavu nezpůsobilém pro činění rozhodnutí, není schopen své přání obnovit.¹⁶⁸

§ 36 zákona o zdravotních službách upřesňuje i další podmínky platnosti a použití dříve vyslovených přání pacienta. Jsou to podmínky poměrně přísné a přesné, neboť cílem je minimalizovat riziko zneužití. Poskytovatel zdravotních služeb je povinen respektovat přání, pokud je kumulativně splněno všech šest podmínek. Poskytovateli musí být s takovým přáním obeznámen, tzn. musí ho mít k dispozici. Dříve vyslovená přání nejsou evidována v žádném národním registru (jako je tomu např. pro provádění pitev či transplantací) či jiné obdobné a v případě vyvstálé potřeby dostupné databázi, proto je nezbytně nutné, aby existovala nějaká osoba odlišná od pacienta, která má takové dříve vyslovené přání v úschově a bude se domáhat léčebné strategie v souladu s tímto přáním místo pacienta, který toho sám není schopen. V praxi půjde o osoby příbuzné či jinak blízké, osoby o nemocného pečující, či jakoukoli jinou osobu, ve kterou má pacient důvěru. Listinu s dříve vysloveným přáním lze taktéž uložit přímo u poskytovatele zdravotních služeb, u kterého předpokládá, že bude v případě nutnosti léčen. Pokud přání k dispozici lékař nemá, bude logicky vždy postupovat v souladu s lékařskou přísahou a postupem lege artis k zachování lidského života. Druhou podmínkou je, že pacient se nachází v takovém stavu, že není schopen vyslovit informovaný souhlas a vyjádřit se k jednotlivým zákrokům či postupu léčby. Nutno si uvědomit, že vždy je dávana aplikační přednost informovanému souhlasu před dříve vyslovenými přáními téhož pacienta. Třetí podmínka je definována vznikem situace, která je v přání formulována a presumována. Přesné vymezení obsahu a parametrů situace činí pacient za pomoci lékaře, který s ním eventuality a možná

¹⁶⁸ Srov. Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 27.11.2012, sp. zn. Pl. ÚS 1/12

lékařská opatření a zásahy rozebere. S tím souvisí i čtvrtá podmínka, kterou je vyslovení přání na základě písemného poučení pacienta ze strany lékařů o následcích a rizicích jeho stanoviska. I pro tento institut zákon vyžaduje určité formální požadavky, konkr. formu písemnou s úředně ověřeným podpisem pacienta, která musí obsahovat oné poučení a vymezení situace. Doporučen je rovněž podpis lékaře, který spolupracoval na sepsání listiny. Druhou variantou je záznam onoho přání do zdravotnické dokumentace s podpisem pacienta, který již nemusí být úředně ověřen, zdravotnického pracovníka a jednoho svědka, při přijetí do zdravotnického zařízení nebo kdykoli v průběhu následné hospitalizace. Takto vyjádřené přání má však účinky pouze vůči konkrétnímu poskytovateli zdravotních služeb. Poslední podmínka spočívá v neexistenci překážek pro použití takových přání, které upravuje § 36 odst. 5 a 6 zákona o zdravotních službách jako situace, za nichž nemusí být dříve vyslovené přání pacienta respektováno. „*Není třeba respektovat, pokud od doby jeho vyslovení došlo v poskytování zdravotních služeb, k nimž se toto přání vztahuje, k takovému vývoji, že lze důvodně předpokládat, že by pacient vyslovil souhlas s jejich poskytnutím; pokud by jeho splnění mohlo ohrozit jiné osoby; pokud nabádá k takovým postupům, jejichž výsledkem je aktivní způsobení smrti; pokud byly v době, kdy poskytovatel neměl k dispozici dříve vyslovené přání, započaty takové zdravotní výkony, jejichž přerušeni by vedlo k aktivnímu způsobení smrti.*“¹⁶⁹ Dříve vyslovená přání nelze aplikovat, ani pokud je pacientem osoba nezletilá nebo osoba s omezenou svéprávností.¹⁷⁰ Musí se ovšem jednat o osobu, která již byla nesvéprávná v době, kdy přání formulovala, ne v době kdy je ve zdravotnickém zařízení hospitalizována. V takovém případě ty tento institut ztrácel svůj primární účel, kterým je vyslovení stanoviska pacienta pro budoucí období, kdy již nebude způsobilý svá přání a rozhodnutí formulovat.¹⁷¹

Zákon hovoří o aktivním způsobení smrti, což lze parafrázovat jako zabití. Je ovšem rozdíl mezi zabitím a pasivním ponecháním zemřít? Nejen z tohoto ustanovení zákona, ale i z celého právního řádu České republiky je rozdíl nepochybně patrný. Ovšem z morálního hlediska tomu tak být nemusí. Nechat někoho zemřít může být stejně zavrženíhodné a trestuhodné jako zabít, neboť na

¹⁶⁹ § 36 odst. 5 zákona č. 372/2011 Sb.

¹⁷⁰ Srov. § 36 odst. 6 zákona č. 372/2011 Sb.

¹⁷¹ Tomešová, J. *Dříve vyslovené přání – předem vyslovený (ne)souhlas s poskytnutím léčby*. In. Právní prostor [online]. 27.7.2016 [cit. 19.3.2020]. Dostupné z: <<https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/drive-vyslovene-prani-predem-vysloveny-ne-souhlas-s-poskytnutim-lecby>>

konci řetězce nastane v obou případech smrt. „*Rodiče dítěte, kteří je nechají vyhladovět a dítě zemře, jsou za svůj čin stejně zodpovědní jako rodiče, kteří svoje dítě zabijí jiným způsobem. V situaci lékaře, který nechá svého těžce nemocného pacienta zemřít, je tomu jinak. Lékař ve svém profesním svědomí zabít nechce. Svě zodpovědnosti se – na rozdíl od rodičů, kteří svoje dítě nechali vyhladovět, nebo na rozdíl od těch, kteří o určitém zločinu věděli a nepodnikli nic, aby mu zabránili – lékař nevzdává.*“¹⁷² Respektuje přání a vůli pacienta, neprodlužovat život, který se nejen konkrétnímu pacientovi, ale i mnohým z nás může jevit jako nedůstojný. Smrt přeci nemusí být jenom špatná, nebo snad ano?¹⁷³

Je i nevyšším zájmem lékaře a zdravotnického personálu, aby přání byla formulována explicitně, aby byla nade vší pochybnost platná a v inkriminovanou dobu k dispozici, neboť v opačném případě mohou vznikat situace, za nichž lékaři hrozí právní postih. Základní sporné momenty si lze představit dva. V případě, že lékař nebude respektovat dříve vyslovená přání, vystavuje se nebezpečí civilněprávní žaloby podané ze strany pacienta, neboť nepostupoval v souladu s jeho projevenou vůlí. Na druhé straně, pokud lékař dojde k závěru, že listiny s dříve projeveným přáním pacienta splňuje všechny formální i obsahové náležitosti a neexistují překážky pro jeho aplikaci, avšak ve skutečnosti je takové právní jednání neplatné, pak mu může být odpovědný i za porušení zvláštní povinnosti v trestněprávní rovině (např. lékař se rozhodne respektovat přání pacienta, který je tzv. DNR, do not resuscitate, a nezahájit kardiopulmonální resuscitaci, která by vedla k prodloužení života pacienta). Následky neposkytnutí péče v případech, ve kterých poskytnuta být měla, jsou pro lékaře mnohem závažnější než důsledky nerespektování pacientovy projevené vůle.¹⁷⁴

Aby byla právní závaznost dříve vyslovených přání pacientů jednoznačná, doporučuje odborná veřejnost spojit tento institut s předběžným prohlášením dle § 38 a násl. občanského zákoníku.¹⁷⁵ Pokud je v listině označena dotyčná osoba, která má pacientovy záležitosti obstarávat, je v hodné, aby se zároveň jednalo o osobu,

¹⁷² Matějka, J. *Dříve projevená přání pacientů: výhody a rizika*. 1. vydání. Praha: Galén, c2012, s. 99

¹⁷³ Matějka, J. *Dříve projevená přání pacientů: výhody a rizika*. 1. vydání. Praha: Galén, c2012, s. 94-100

¹⁷⁴ Doležal, A. *Dříve vyslovená přání (advance directives). Právní a etické úvahy*. In. Právní prostor [online]. 13.2.2018 [cit. 19.3.2020]. Dostupné z: <<https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/drive-vyslovena-prani-advance-directives-pravni-a-eticke-uvahy>>

¹⁷⁵ § 38 zákona č. 89/2012 Sb. „*V očekávání vlastní nezpůsobilosti právně jednat může člověk projevit vůli, aby byly jeho záležitosti spravovány určitým způsobem, nebo aby je spravovala určitá osoba, nebo aby se určitá osoba stala jeho opatrovníkem.*“

kteřá má oprávnění dle § 33 zákona o zdravotních službách, mj. požadovat informace o zdravotním stavu pacienta a vyslovit souhlas s poskytnutím zdravotních služeb dle § 34 odst. 7 téhož zákona neboli vyslovit tzv. zástupný souhlas (česká obdoba substitute decision-making). Názory na řešení kolize zájmů pacienta a osob oprávněných udělit zástupný souhlas se různí. V praxi se může jednat navíc o velmi časté případy, kdy pacient zastává náboženské vyznání odlišné od jeho osob blízkých, a proto se postoje k eventuálním způsobům léčby mohou diametrálně lišit. Podle koho, resp. čeho, se má lékař v takové situaci řídit? Prvním možným východiskem, a dle mého názoru východiskem správným, je za všech okolností primárně respektovat dříve vyslovené přání pacienta, neboť se jedná o jeho život, jeho zdraví a o jeho vůli, kterou projevil vědomě, dobrovolně a v souladu se svými životními prioritami a zastávanými hodnotami. Osoby blízká je tu pro to, aby na výkon takových přáních dohlédla, popř., aby se od nich při svém rozhodování o pacientově osudu zásadně neodchylovala. Druhou variantou je subsumovat takové případy pod ustanovení § 101 občanského zákoníku a nechat rozhodnutí na soudu, neboť se jedná o zásah do integrity člověka neschopného samostatného úsudku. Považuji za vhodné zmínit střet ustanovení § 34 odst. 7 zákona o zdravotních službách a ustanovení § 98 odst. 1 občanského zákoníku, které odlišně definují osoby oprávněné takto zástupně jednat. Zákon o zdravotních službách preferuje na prvním místě osobu určenou pacientem v souladu s ústřední zásadou autonomie jeho vůle. Ani v tomto případě není důvod se odchylovat od interpretačního pravidla *lex specialis derogat legi generali* a upřednostnit použití zákona o zdravotních službách.¹⁷⁶

¹⁷⁶ Rosinová, A. *Dříve vyslovená přání a náboženské vyznání, část II.* In. Právní prostor [online]. 25.1.2018 [cit. 19.3.2020]. Dostupné z: <<https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/drive-vyslovene-prani-a-nabozenske-vyznani-cast-ii>>

5. Závěr

Cílem této práce byla analýza osobnostních práv, která zahrnují i právo na tělesnou a duševní integritu. Základními principy, které nelze v rozboru této problematiky opomenout a bez nichž si moderní společnost a demokratický právní stát neumíme představit, jsou svoboda jednotlivce, důstojné zacházení a nedotknutelnost osoby. Právě z onoho principu nedotknutelnosti vyplývá právo na tělesnou a duševní integritu. Základním aspektem tohoto práva je absence jakýchkoliv vnějších zásahů. Ovšem, ne každý zásah do tělesné a duševní integrity, je zásahem nedovoleným. Kdy, kde, za jakých podmínek a jaký konkrétní zásah do integrity je povolen, je otázkou, na kterou jsem se v mé diplomové práci snažila najít odpověď.

Výše zmíněné principy našly oporu v předpisech mezinárodního práva, zejména v Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod a Úmluvě o lidských právech a biomedicině. Pod tlakem legislativy mezinárodního společenství, rozvoje lidských práv a svobod a čím dál většího sebevědomí moderní společnosti recipovala či prohloubila tyto zásady i česká právní úprava. Tu lze rozdělit do několika kategorií. Ústřední místo zaujímá úprava v ústavních zákonech a předpisech srovnatelné právní síly, tedy Ústavy České republiky a Listiny základních práv a svobod. Občanský zákoník obsahuje ustanovení týkající se základní charakteristiky osobnostních práv a některých zvláštních institutů (např. informovaného souhlasu, postmortální ochrany, zabezpečovací detence). Tento soukromoprávní rámec je však modifikován poměrně rozsáhlou veřejnoprávní úpravou zastoupenou např. zákonem o zdravotních službách, zákonem o specifických zdravotních službách, transplantačním zákonem a zákonem o pohřbnictví. Při aplikaci těchto norem je nutné brát zřetel na pravidlo *lex specialis derogat legi generali*, přičemž speciální úpravu zde představují právě zákony z odvětví práva veřejného, které musí mít před ustanoveními občanského zákoníku přednost. Úprava problematiky práva na tělesnou a duševní integritu je tak zakotvena na úrovni mezinárodní i vnitrostátní, soukromoprávní i veřejnoprávní, ústavní i na úrovni běžných zákonů a podzákoných právních předpisů.

Podstatná část práce je věnována právní povaze lidského těla a jeho částí, nejen za života, ale i po smrti člověka, neboť nesmíme zapomínat, že lidské tělo je hodné ochrany i po smrti. Člověk během svého života vytvářel hodnoty, které byly pro společnost přínosem a jako takový si zasluhuje důstojné zacházení i poté, co se

z jeho těla život vytratil. Aktivní legitimace k takové ochraně logicky primárně náleží příbuzným zemřelého.

Ze všeho výše uvedeného vyplývá, že při poskytování zdravotních služeb a zdravotní péče musíme najít rovnováhu mezi léčebnými postupy, a tím způsobenými zásahy do tělesné a duševní integrity, a právem. Zpravidla i sebemenší lékařský zákrok může být zásahem do duševní, a především tělesné integrity, ovšem ne vždy se bude jednat o protiprávní jednání. Pokud lékař jednal za základě informovaného souhlasu, či v bezprostředním ohrožení života a v souladu s lege artis, nemůže být takový postup klasifikován jako nelegální.

Těžko bychom asi hledali případ, ve kterém by nehrál hlavní roli princip autonomie vůle fyzické osoby, či konkrétněji pacienta, protože člověk má právo rozhodnout, jak má být s jeho tělem naloženo. Na základě plnohodnotného a srozumitelného poučení ze strany zdravotnického personálu pacient projeví svou vůli udělit či neudělit potřebný souhlas k zásahu do své integrity a srozumění s eventuálními riziky. Nutno podotknout, že autonomie není absolutní, nelze svolit např. k zásahu, jehož bezprostředním následkem by byla smrt. Samozřejmě, že při nemalém množství lékařských zákroků vzniká mimo jiné i smrtelné riziko, ovšem primárním účelem takových zásahů je život zachovat a dezintegritu odstranit, neboť život a zdraví jsou hodnotami, bez kterých by nebylo hodnot dalších.

6. Resumé

Life and health – key concepts inherent to man. Values which are prerequisites for freedom, dignity and untouchability. Principles which pervade the right for physical and spiritual integrity and its protection. In modern societies, the will of an individual predominates over interests of the society. This holds true also if life and health are threatened either by an expression of will of a future interference (wishes expressed beforehand, records in national registry etc.) or immediately before an interference (an informed consent). However, not every interference requires an explicit consent. The right to determine the destiny of the body of a legal person belongs to the category of personal rights because neither the human body nor its parts, even detached ones, are legal properties and hence can not be the matter of the property rights. Personal rights and the right for physical integrity in particular are regulated at the international level, at the level of states, in both the civil and public law, in the constitution and at the level of common laws and legal regulations.

7. Použité prameny

Monografie

- 1) BARTOŇ, Michal a kol. *Základní práva*. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, 608 s., ISBN 978-80-7502-128-1
- 2) DOLEŽAL, Tomáš. *Vztah lékaře a pacienta z pohledu soukromého práva*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, 160 s., ISBN 978-80-87576-25-0
- 3) GRIM, Miloš, NAŇKA, Ondřej, ČERNÝ, Karel a BRICHOVÁ, Hana. *Anatomie od Vesalia po současnost: 1514-2014*. Praha: Grada, 2014, 272 s., ISBN 978-80-247-5023-1.
- 4) JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část, Zvláštní část*. 6. vydání. Praha: Leges, 2017, 976 s., ISBN 978-80-7502-236-3
- 5) LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654), Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 2400 s., ISBN 978-30-7400-529-9
- 6) MALÍŘ, Jan, DOLEŽAL, Tomáš. *Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod a zdravotnictví: současný stav a perspektivy*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, 212 s., ISBN 978-80-7552-224-5
- 7) MATĚJEK, Jaromír. *Dříve projevená přání pacientů: výhody a rizika*. 1. vydání. Praha: Galén, c2012, 190 s., ISBN 978-80-7262-850-6
- 8) PTÁČEK, Radek, BARTŮNĚK, Petr a kol. *Lékař a pacient v moderní medicíně: etické, právní, psychologické a klinické aspekty*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2015. Edice celoživotního vzdělávání ČLK. 192 s. ISBN 978-80-247-5788-9
- 9) PTÁČEK, Radek, BARTŮNĚK, Petr, MACH, Jan a kol. *Lege artis v medicíně*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2013. Edice celoživotního vzdělávání ČLK. 232 s. ISBN 978-80-247-5126-9
- 10) SVEJKOVSKÝ, Jaroslav, VOJTEK, Petr, ARNOŠTOVÁ, Lenka a kol. *Zdravotnictví a právo*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2016, 456 s., ISBN 978-80-7400-619-7
- 11) ŠUSTEK, Petr, HOLČAPEK, Tomáš a kol. *Zdravotnické právo*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, 852 s., ISBN 978-80-7552-321-1
- 12) TĚŠINOVÁ, Jolana, DOLEŽAL, Tomáš a POLICAR, Radek. *Medicínské právo*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2019, 494 s., ISBN 978-80-7179-318-2

Odborná periodika

- 1) GARWOOD-GOWERS, Austen. Time to Address the Problem of Post-Mortem Procurement of Organs for Transplantation Occurring without Proper Pre-mortem Consent. *European Journal of Health Law*. 2013, vol. 20, no. 4, p. 383-408. ISSN 0929-0273
- 2) MACH, Jan. Nový občanský zákoník a pitvy. *Tempus medicorum* [online]. 2014, roč. 23, č. 2, s. 25, [cit. 2.3.2020]. Dostupné z: <https://www.lkcr.cz/doc/tempus_file/tempus-02_2014-91.pdf>
- 3) ROTH, Jan. Právně-etická problematika pitev a výzkumu z tkání získaných post-mortem. *Neurologie pro praxi* [online]. 2015, roč. 16, č. 3, s. 137-139, [cit. 2.3.2020]. Dostupné z: <<https://neurologiepropraxi.cz/pdfs/neu/2015/03/05.pdf>>

Elektronické zdroje

- 1) DOLEŽAL, Adam. *Dříve vyslovená přání (advance directives). Právní a etické úvahy*. In. Právní prostor [online]. 13.2.2018 [cit. 19.3.2020]. Dostupné z: <<https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/drive-vyslovena-prani-advance-directives-pravni-a-eticke-uvahy>>
- 2) DOLEŽAL, Tomáš. *Ještě jedno rozhodnutí Nejvyššího soudu – k pojmu „vitium artis“*. In. Zdravotnické právo a bioetika [online]. 3.7.2012 [cit. 10.3.2020]. Dostupné z: <<https://zdravotnickepravo.info/jeste-jedno-rozhodnuti-nejvyssiho-soudu-k-pojmu-vitium-artis/>>
- 3) GARKISCH, David. *Nové nařízení pro nemocnice: Triáž pacientů. Slovo se zajímavou historií*. In. Naše zdravotnictví [online]. 26.3.2020 [cit. 30.3.2020]. Dostupné z: <<https://www.nasezdravotnictvi.cz/aktualita/nove-narizeni-pro-nemocnice-triaz-pacientu-slovo-se-zajimavou-historii>>
- 4) GNIDA, Aleš. *K problematice zdravotní pitvy v českém právu*. In. EPRAVO.CZ – Sbíрка zákonů, judikatura, právo [online]. 12.2.2004 [cit. 1.3.2020]. Dostupné z: <<https://www.epravo.cz/top/clanky/k-problematice-zdravotni-pitvy-v-ceskem-pravu-23475.html>>
- 5) *Habeas corpus*. In. Wikipedie [online]. [cit. 27.2.2020]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Habeas_corpus>
- 6) HOLÍK, Martin. *Nová definice „lege artis“ a zákon o zdravotních službách*. In. EPRAVO.CZ – Sbíрка zákonů, judikatura, právo [online]. 21.3.2012 [cit. 21.3.2012]. Dostupné z: <<https://www.epravo.cz/top/clanky/nova-definice-lege-artis-a-zakon-o-zdravotnich-sluzbach>>

- 10.3.2020]. Dostupné z: <<https://www.epravo.cz/top/clanky/nova-definice-lege-artis-a-zakon-o-zdravotnich-sluzbach-81282.html>>
- 7) *Jak upravuje zásah do integrity nový občanský zákoník.* In. Muj-pravnik.cz [online]. [cit. 9.2.2020]. Dostupné z: <<https://muj-pravnik.cz/zasah-do-integrity-cloveka-novy-obcansky-zakonik/>>
- 8) LOJDOVÁ, Evelyn a ŠIŠLÁK, Stanislav. *Prohlídka těla zemřelého.* In. EPRAVO.CZ – Sbíрка zákonů, judikatura, právo [online]. 24.1.2017 [cit. 22.2.2020]. Dostupné z: <<https://www.epravo.cz/top/clanky/prohlidka-tela-zemreleho-104828.html>>
- 9) LUXOVÁ, Lucie. *Ochrana lidského těla po smrti.* In. EPRAVO.CZ – Sbíрка zákonů, judikatura, právo [online]. 22.10.2014 [cit. 1.3.2020]. Dostupné z: <<https://www.epravo.cz/top/clanky/ochrana-lidskeho-tela-po-smrti-95424.html?mail>>
- 10) METELKA, Jan. *Jen lege artis nestačí.* In. EPRAVO.CZ – Sbíрка zákonů, judikatura, právo [online]. 23.10.2013 [cit. 10.3.2020]. Dostupné z: <<https://www.epravo.cz/top/clanky/jen-lege-artis-destaci-92512.html>>
- 11) MUŽÍK, Tomáš. *Transplantace lidských tkání a orgánů II. – prokazatelný nesouhlas s odběrem a národní registry související s transplantacemi.* In. EPRAVO.CZ – Sbíрка zákonů, judikatura, právo [online]. 29.8.2002 [cit. 22.2.2020]. Dostupné z: <<https://www.epravo.cz/top/clanky/transplantace-lidskych-tkani-a-organu-ii-prokazatelny-nesouhlas-s-odberem-a-narodni-registry-souvisejici-s-transplantacemi-18256.html%3e%20článek%20z%C2%A028.9.2002>>
- 12) *Právo na pietu.* In. EPRAVO.CZ – Sbíрка zákonů, judikatura, právo [online]. 21.8.2008 [cit. 1.3.2020]. Dostupné z: <<https://www.epravo.cz/top/soudni-rozhodnuti/pravo-na-pietu-55108.html?mail>>
- 13) ROSINOVÁ, Alžběta. *Dříve vyslovená přání a náboženské vyznání, část I.* In. Právní prostor [online]. 19.1.2018 [cit. 19.3.2020]. Dostupné z: <<https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/drive-vyslovene-prani-a-nabozenske-vyznani>>
- 14) ROSINOVÁ, Alžběta. *Dříve vyslovená přání a náboženské vyznání, část II.* In. Právní prostor [online]. 25.1.2018 [cit. 19.3.2020]. Dostupné z: <<https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/drive-vyslovene-prani-a-nabozenske-vyznani-cast-ii>>

- 15) SAXLOVÁ, Jaroslava. *K postupu lege artis při poskytování zdravotních služeb*. In. EPRAVO.CZ – Sbírnka zákonů, judikatura, právo [online]. 28.7.2016 [cit. 10.3.2020]. Dostupné z: <<https://www.epravo.cz/top/clanky/k-postupu-lege-artis-pri-poskytovani-zdravotnich-sluzeb-102397.html>>
- 16) ŠVAŇHAL, Roman. *K obecným otázkám ochrany osobnosti fyzických osob*. In. EPRAVO.CZ – Sbírnka zákonů, judikatura, právo [online]. 15.11.2000 [cit. 3.2.2020]. Dostupné z: <<https://www.epravo.cz/top/clanky/k-obecnym-otazkam-ochrany-osobnosti-fyzicky-ch-osob-378.html>>
- 17) TOMEŠOVÁ, Jana. *Dříve vyslovené přání – předem vyslovený (ne)souhlas s poskytnutím léčby*. In. Právní prostor [online]. 27.7.2016 [cit. 19.3.2020]. Dostupné z: <<https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/drive-vyslovene-prani-predem-vysloveny-ne-souhlas-s-poskytnutim-lecby>>
- 18) TOUŽIMSKÁ, Eliška. *Ochrana osobnosti po smrti pacienta*. In. Právní prostor [online]. 21.10.2015 [cit. 1.3.2020]. Dostupné z: <<https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/ochrana-osobnosti-po-smrti-pacienta>>

Judikatura

Evropský soud pro lidská práva

- 1) Rozsudek ve věci Evans v. Spojené království, 10.4.2007, č. stížnosti 6339/05
- 2) Rozsudek ve věci V.C. v. Slovensko, 8.11.2011, č. stížnosti 18968/07

Vnitrostátní soudy

- 1) Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 17.6.1999, sp. zn. III. ÚS 546/98
- 2) Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 18.5.2001, sp. zn. IV. ÚS 639/2000
- 3) Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 2.3.2015, sp. zn. I. ÚS 1565/14
- 4) Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 21.3.2002, sp. zn. III. ÚS 256/01
- 5) Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 23.4.1996, sp. zn. I. ÚS 15/95
- 6) Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 27.11.2012, sp. zn. Pl. ÚS 1/12
- 7) Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 30.9.1997, sp. zn. Pl. ÚS 23/97
- 8) Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 7.12.2005, sp. zn. IV. ÚS 412/04
- 9) Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 14.5.2013, sp. zn. 30 Cdo 3223/2011

- 10) Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 15.12.2005, sp. zn. 22 Cdo 2773/2004
- 11) Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 16.8.2007, sp. zn. 30 Cdo 2782/2007
- 12) Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26.10.2011, sp. zn. 25 Cdo 4223/2009
- 13) Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26.7.2000, sp. zn. NS 30 Cdo 2304/99
- 14) Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30.6.2005, sp. zn. NS 30 Cdo 1872/2004
- 15) Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 18.4.2018, sp. zn. 4 Tdo 460/2018
- 16) Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 31.7.2012, sp. zn. NS 30 Cdo 4551/2011
- 17) Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 5.3.2009, sp. zn. NS 30 Cdo 5352/2008

Použité právní předpisy

- 1) Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících
- 2) Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 14/2000 Sb.m.s., o Evropské sociální chartě
- 3) Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 96/2001 Sb.m.s., o přijetí Úmluvy na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: Úmluva o lidských právech a biomedicíně
- 4) Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
- 5) Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
- 6) Vyhláška č. 297/2012 Sb., o náležitostech Listu o prohlídce zemřelého, způsobu jeho vyplňování a předávání místům určení a o náležitostech hlášení ukončení těhotenství porodem mrtvého dítěte, o úmrtí dítěte a hlášení o úmrtí matky
- 7) Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 143/1988 Sb., o Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání

- 8) Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním
- 9) Zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů
- 10) Zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantaci tkání a orgánů a o změně některých zákonů
- 11) Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů
- 12) Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování
- 13) Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
- 14) Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- 15) Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád